

Univerzita Karlova

Filozofická fakulta

Katedra sociální práce

Bakalářská práce

Nikita Hošnová

**Problematika odchodu mladých dospělých z dětských domovů a
vybrané možnosti podpory samostatného života**

Problems related to the issue of young adults who leave children's homes and
specific opportunities for support of their independent lives

Praha 2020

Vedoucí práce: Mgr. Kateřina Hejnová, DiS.

Poděkování:

Na tomto místě bych ráda poděkovala vedoucí mé bakalářské práce Mgr. Hejnové, DiS. za ochotu, vstřícnost a cenné rady během psaní práce.

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze, dne 24. května 2020

Nikita Hošnová

Abstrakt

Bakalářská práce je zaměřena na problematiku spojenou s odchodem mladých dospělých z dětských domovů. Popisuje problémy, s kterými se tyto lidé při vstupu do života mimo dětský domov potýkají. V návaznosti na problematiku práce mapuje subjekty, které vstupují do vztahu s klienty před odchodem a mohou je tudíž informovat o možnostech následné pomoci a podpory. Cílem praktické části práce je zjistit, jakým způsobem se mladí dospělí opouštějící dětské domovy dozvídají o možnostech podpory po odchodu. Tato část odhaluje, kdo předává informace o organizacích nebo službách, které mohou být pro mladé lidi často jediným zdrojem pomoci.

Abstract

This bachelor's thesis focuses on problems related to the departure of young adults from children's homes. It describes problems that these people face when leaving such institutions. The thesis also describes subjects that are in relationships with clients during the time of their departure and therefore can inform them about opportunities for help and support. The aim of the methodological part is to discover how the young adults that leave children's homes are informed about opportunities for help and support. This part shows who informs young adults about organizations and services which often are their only source of help.

Klíčová slova

Dětské domovy, mladí dospělí, odchod z dětského domova, sociální integrace, ústavní výchova

Keywords

Children's homes, institutional care, leaving the children's home, social integration, young adults

Obsah

ÚVOD	7
TEORETICKÁ ČÁST	9
1 Ústavní výchova	9
1.1 Legislativa	11
1.2 Zařízení ústavní výchovy	11
1.3 Charakteristika dětského domova.....	12
2 Potencionální problémy spojené s odchodem mladých dospělých z DD	14
2.1 Problémy s financemi	15
2.2 Problémy s bydlením	16
2.3 Problémy se zaměstnáním	17
2.4 Nestabilní vztahy	18
2.5 Nízké sociální kompetence	19
2.6 Nedostatečná informovanost o možnostech následné podpory a pomoci	20
3 Vybrané subjekty poskytující informace a pomoc mladým dospělým odcházejícím z dětských domovů	23
3.1 Vychovatelé v dětských domovech	24
3.2 Ředitelé dětských domovů	24
3.3 Sociální pracovníci SPOD	25
3.4 Sociální kurátoři pro dospělé.....	27
3.5 Pracovníci NNO	28
3.6 Členové biologické rodiny	30
3.7 Přátelé a známí	30
3.8 Tranzitní péče o klienta jako příklad dobré praxe	30
PRAKTICKÁ ČÁST	32
4 Vymezení výzkumu	32
4.1 Výzkumné cíle a otázky	32
4.2 Metodologie výzkumu.....	33
4.3 Výzkumný vzorek	34
4.4 Sběr dat.....	35
5 Analýza získaných dat	37
5.1 Vztah klientů DD s vychovateli	37
5.2 Komunikace vychovatelů s klienty	38
5.3 Role ředitelů DD.....	40
5.4 Aktivita sociálních pracovníků SPOD.....	41

5.5	Navázání vztahu se sociálním kurátorem	42
5.6	Přístup pracovníků NNO	43
5.7	Role členů biologické rodiny.....	44
5.8	Přátelé z DD	44
5.9	Ideál praxe	45
6	Limity výzkumu	47
7	Závěr výzkumného šetření.....	48
ZÁVĚR	50
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	51
SEZNAM ZKRATEK	57
SEZNAM PŘÍLOH	58

Úvod

Problematika pobytu klientů v ústavních zařízeních je široce diskutovaným tématem. Jedním z prvních odborníků, kteří se na území České republiky ve svých rozsáhlých výzkumech věnovali dopadu umístění dítěte do ústavní výchovy, byl psycholog Zdeněk Matějček. Od jeho výzkumné práce, na které spolupracoval s kolegy Kovaříkem a Bubleovou a která pojednává o nezastupitelné funkci rodiny během dětského vývoje, uplynulo 23 let.

Na území České republiky se v současné době nachází celkem 137 dětských domovů, které ročně opouští přibližně tisíc osob.¹ Převážná většina z nich odchází do samostatného života, buď po dobrovolném rozhodnutí nebo po naplnění maximální věkové hranice. Právě těmto mladým dospělým je věnován obsah této bakalářské práce.

Přechod do samostatného života bývá doprovázen komplikacemi, které jsou provázané a ztěžují mladým dospělým nabytí schopnosti postavit se na vlastní nohy. Popis těchto komplikací lze považovat za první krok směrem k porozumění velmi komplexní problematice odchodu z dětských domovů. Z tohoto důvodu jsou ty nejpálčivější problémy obsahem prvních kapitol bakalářské práce.

Vzhledem k časté absenci podpory ze strany biologické rodiny musí mladí dospělí hledat jiné formy podpory a pomoci. Existuje mnoho služeb, které nejenže řeší a zmírňují dopady problematických situací po odchodu, ale snaží se jim také předcházet. Znalost těchto služeb je tedy pro klienty před odchodem z dětských domovů velmi klíčová. Kdo je s mladými dospělými před jejich odchodem v kontaktu a může je tak s možnostmi následné podpory seznámit? Na tuto otázku odpovídají poslední kapitoly teoretické části výčtem jednotlivých subjektů.

Výzkumná část vznikla díky ochotě devíti bývalých klientů dětských domovů. Ti v rozhovorech vylíčili své osobní zkušenosti s tím, kdo z výše popsaných subjektů a jakým způsobem je před odchodem z ústavního zařízení informoval o síti následné podpory. Jejich výpovědi, společně s nejvýraznějšími poznatky výzkumu, tvoří závěr bakalářské práce a dodávají jí praktickou dimenzi.

Přestože je práce ve své první polovině zaměřena na negativní důsledky pobytu v dětských domovech, nerada bych ponechala pozitivní faktory ústavní výchovy bez povšimnutí. Existují

¹ ČESKO, Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy. *Statistická ročenka školství: Zařízení pro výkon ústavní a ochranné výchovy* [online]. [cit. 2020-05-02]. Dostupné z: <http://toiler.uiv.cz/rocenka/rocenka.asp>

totiž i důkazy o pozitivních vlivech ústavní výchovy na klienta, které jsou, jak uvádí Lukšík a kol., oproti negativům upozaděny.² Stein podotýká, že ústavní péče může mladým lidem poskytnout stabilitu a bezpečnou vazbu, což v samostatném životě podporuje jejich sebevědomí.³ Škoviera zase připouští vhodnost umístění do zařízení ústavní výchovy pro klienty ve starším školním věku a v adolescenci.⁴

V souvislosti s pozitivními vlivy ústavní výchovy je vhodné zmínit její primární účel. Tím je, jak připomíná Novotný: „Zajištění co nejlepší možné péče (vzhledem k okolnostem a charakteristikám systému) ve chvíli, kdy ostatní, vhodnější formy péče selhávají. Jde tedy o ochranu dítěte před původním ohrožujícím prostředím a předcházení dalšímu působení negativních vlivů.“⁵

² LUKŠÍK, Ivan, Albín ŠKOVIERA, Lucia HARGAŠOVÁ a Milan FICO. *Kvalita života dětí a mladých lidí v ústavnej starostlivosti*. Trnava: Typi Universitatis Tyrnaviensis a VEDA, vydavateľstvo SAV, 2017, s. 14. ISBN 978-80-568-0077-5.

³ STEIN, Mike. *Resilience and young people leaving care: Overcoming the odds* [online]. York: Joseph Rowntree Foundation, 2005, s. 8. [cit. 2020-05-10]. ISBN 1 85935 369. Dostupné z: <https://www.jrf.org.uk/sites/default/files/jrf/migrated/files/185935369x.pdf>

⁴ ŠKOVIERA, Albín. *Dilemata náhradní výchovy: Teorie a praxe výchovné péče o děti v rodině a v dětských domovech*. Praha: Portál, 2007, s. 37. ISBN 987-80-7367-318-5.

⁵ NOVOTNÝ, Jan Sebastian. *Zdroje resilience a problémy s přizpůsobením u dospívajících*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, Filozofická fakulta, 2015, s. 48-49. ISBN 978-80-7464-700-0.

Teoretická část

1 Ústavní výchova

Ústavní výchova je prostředkem ochrany dítěte před nepříznivými vlivy a poměry, které mají původ v jeho biologické rodině. Stát za tyto děti přebírá zodpovědnost a snaží se najít vhodná řešení mnohdy nelehkých životních situací.

Matoušek definuje ústavní výchovu jako „opatření navržené orgánem sociálně-právní ochrany dětí a schválené soudem.“⁶ Pro nařízení takového opatření existují vážné důvody, které naplňují znaky:

- Ohrožení výchovy dítěte
- Narušení výchovy dítěte
- Nemožnosti rodiny zajistit výchovu jiným přiměřeným způsobem⁷

„Ohrožení tělesného, rozumového či duševního stavu a podobně i ohrožení řádného vývoje dítěte spočívá zejm. v zanedbávání fyzickém, nedostatečné výživě, zdravotní péči apod.“⁸ Za těchto okolností plní ústavní výchova preventivní funkci a snaží se zmírnit ohrožení, která již dosáhla určité intenzity a jeví známky sociálně-patologického jednání (např. rodičovská tolerance záškoláctví, užívání drog nebo alkoholu).⁹

V případech, kdy se u dítěte setkáváme s vážnými důsledky zanedbávání, zneužívání nebo týrání, hovoříme již o narušení jeho výchovy nebo vývoje.¹⁰ V těchto situacích plní nařízená ústavní výchova nápravnou funkci, čímž reaguje na zvýšenou intenzitu škodlivého chování rodičů či jiných blízkých osob.¹¹

Ústavní výchovu lze také nařídit, pokud se zákonní zástupci nacházejí v situaci, která jim brání v poskytování přímé péče o dítě. Těmito překážkami může být nemoc, invalidita,

⁶ MATOUŠEK, Oldřich. *Slovník sociální práce*. Praha: Portál, 2003, s. 253. ISBN 80-7178-549-0.

⁷ JEDLIČKA, Richard, Marta FRANCOVÁ, Martina KOMZÁKOVÁ, et al. *Poruchy socializace u dětí a dospívajících: Prevence životních selhání a krizová intervence*. Praha: Grada, 2015, s. 386. ISBN 978-80-247-5447-5.

⁸ HRUŠÁKOVÁ, Milana, Milan HULMÁK, Zdeněk KAPITÁN, et al. *Velké komentáře: Občanský zákoník II Rodinné právo (§ 655-975)*. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 1300. ISBN 978-80-7400-503-9.

⁹ Ibid.

¹⁰ Ibid., s. 1301

¹¹ Ibid.

výkon trestu odnětí svobody, ale i úmrtí rodičů nebo absence vhodné příbuzné osoby, která by péči převzala.¹² Rieger doplňuje, že takto osamělé děti tvoří v ústavních zařízeních minoritu.¹³

Za jedny z nejčastějších důvodů, které předcházejí odebrání dítěte z rodiny lze označit:

- *Alkoholismus a užívání návykových látek rodiči*
- *Prostituce rodičů*
- *Zneužívání a týrání dítěte*
- *Nezvládnutá výchova*
- *Trestná činnost rodičů (včetně výkonu trestu)*
- *Nízká sociální úroveň rodiny*¹⁴

K poslednímu bodu je třeba zmínit, že nízká sociální úroveň rodiny (myšleno nevhodné bydlení a materiální nedostatky) sama o sobě jako důvod k nařízení ústavní výchovy nestačí.¹⁵ Pokud specifická situace rodiny neovlivňuje vývoj, zdraví nebo výchovu dítěte, není důvod dítě z rodiny odebrat.¹⁶ V praxi je bohužel těžké definovat, které prostředí lze považovat za vhodné a které nikoliv, a proto je nutné přihlídnout k tomu, zda jsou rodiče výchovně způsobilí, zodpovědní, motivovaní svou situací řešit, zda mezi jimi a dítětem existuje vazba atd.¹⁷

*„Základním stavebním kamenem péče o ohrožené děti je práce s jejich rodinným systémem.“*¹⁸ Jelikož jde o práci s rodinou jako celkem, lze předchozí větu přeformulovat a říci, že základním stavebním kamenem je práce s ohroženou rodinou. Pobyt dítěte v ústavní péči má být využit k realizaci konkrétních opatření, která povedou k možnému návratu dítěte zpět do rodinného systému. Tato snaha o opětovné sjednocení rodiny se nazývá sanace.

Vzhledem k tomu, že odebrání a umístění dítěte do zařízení ústavní výchovy znamená závažný zásah do života dětí i rodičů, mělo by představovat krajní opatření. Nařízení ústavní výchovy musí předcházet zkoumání, ve kterém soud zjišťuje, zda dohled nad dítětem nelze

¹² Ibid.

¹³ RIEGER, Zdeněk. *Návrat k rodině a domů: Příprava klientů institucionálních služeb na návrat z odloučení*. Praha: Portál, 2009, s. 12. ISBN 978-80-7367-544-8.

¹⁴ NOVOTNÝ, ref. 5, s. 49

¹⁵ HRUŠÁKOVÁ, HULMÁK, KAPITÁN, et al., ref. 8, s. 1310

¹⁶ Ibid.

¹⁷ Ibid., s. 1310-1311

¹⁸ BĚHOUNKOVÁ, Leona. *Fenomén odchodu do samostatného života dítěte vyrůstajícího v náhradní výchovné péči: Přehledová studie*. Praha: Togga; Národní ústav pro vzdělávání, 2012, s. 168. ISBN 978-80-87652-87-9.

zajistit péči příbuzného, náhradní rodinnou péčí či krátkodobým pobytem v zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc.¹⁹

1.1 Legislativa

Právní předpisy, které upravují podobu ústavní výchovy a z kterých v této práci vycházím jsou:

- Zákon č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů (dále jen zákon o výkonu ústavní nebo ochranné výchovy)
- Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí (dále jen zákon o sociálně-právní ochraně dětí)
- Vyhláška č. 473/2012 Sb., o provedení některých ustanovení zákona o sociálně-právní ochraně dětí
- Nařízení vlády č. 460/2013 Sb., o stanovení částky příspěvku na úhradu péče, částky kapesného, hodnoty osobních darů a hodnoty věcné pomoci nebo peněžitého příspěvku dítěti ve školských zařízeních pro výkon ústavní výchovy nebo ochranné výchovy

1.2 Zařízení ústavní výchovy

V České republice reprezentují zařízení ústavní výchovy:

- Diagnostické ústavy
- Dětské domovy (dále jen DD)
- Dětské domovy se školou
- Výchovné ústavy²⁰

Následující kapitola je věnována charakteristikám DD, jak je popisován zejm. zákonem o výkonu ústavní nebo ochranné výchovy. Zmíněny jsou i osoby, bez kterých by tyto instituce nemohly existovat – jejich klienti (míněno i klientky) a pracovníci (míněno i pracovnice).

¹⁹ MATOUŠEK, ref. 6, s. 253

²⁰ HRUŠÁKOVÁ, HULMÁK, KAPITÁN, et al., ref. 8, s. 1306

1.3 Charakteristika dětského domova

DD je instituce, která kompenzuje absenci vhodné péče o dítě. Své služby zajišťuje vstříc dětem a mladistvým, kteří nemají závažné poruchy chování, a z toho důvodu se vzdělávají v běžných školách, které nejsou součástí DD.²¹ Sekera hovoří o poslání DD jako o zajištění všestranné výchovy, sociálního i materiálního zabezpečení a úsilí o socializaci svých klientů.²²

Jako státní instituce má DD poměrně složitý úkol, vytvořit prostředí, které se bude tomu rodinnému co možná nejvíce podobat. V silách DD není rodinu zcela nahradit, nicméně by měl být schopen o klienty pečovat dle individuálních potřeb a plnit výchovné, vzdělávací a sociální úkoly.²³ Zákon o ústavní nebo ochranné výchově jako jeden z cílů zařízení identifikuje také umožnění dítěti aktivní účast ve společnosti.²⁴ Škoviera dle míry otevřenosti zařízení vnějšimu světu identifikuje tzv. otevřená zařízení. Ta kladou důraz na aktivní roli dítěte, postupné přebírání zodpovědnosti, respektující atmosféru a činnosti, které vedou k motivaci klienta ke změně.²⁵

Hlavní organizační jednotkou v DD je rodinná skupina, kterou tvoří nejméně 6 a nejvíce 8 dětí.²⁶ Domov s rodinným typem uspořádání napodobuje velký byt, kde je skupina klientů věkově a genderově nestejnorodá a věnují se jí stálí pracovníci.²⁷ V rámci rodinné skupiny se odehrávají všechny činnosti běžné pro každodenní život jako vaření, úklid, nákupy, příprava dětí do školy, volnočasové aktivity atd.

Hlavní pracovníky přímé péče, koncentrující se na výchovnou práci v DD, Sekera rozlišuje na vychovatele, pedagogické pracovníky a asistenty pedagoga.²⁸ Co se týče celorepublikového zastoupení profesí v DD, nejpočetnější jsou právě vychovatelé a asistenti pedagogů.²⁹

²¹ § 12 odst. 2 zákona č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů

²² SEKERA, Ondřej. *Identifikace profesních aktivit vychovatelů výchovných ústavů a dětských domovů* [online]. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, Pedagogická fakulta, 2009, s. 23. [cit. 2020-04-01]. ISBN 978-80-7368-728-1. Dostupné z: <http://kramerius-vs.nkp.cz/view/uuid:3a2dde40-0bdd-11e4-8e0d-005056827e51?page=uuid:49f3cee0-147d-11e4-8e0d-005056827e51>

²³ Zákon č. 109/2002 Sb., ref. 21, § 12 odst. 1

²⁴ Ibid., § 1 odst. 1

²⁵ ŠKOVIERA, ref. 4, s. 86

²⁶ Zákon č. 109/2002 Sb., ref. 21, § 4 odst. 4

²⁷ MATOUŠEK, ref. 6, s. 50

²⁸ SEKERA, ref. 22, s. 39

²⁹ ČESKO, Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy, ref. 1

Do DD mohou být umístěny osoby ve věku od 3 do 18, příp. 19 let, včetně nezletilých matek se svými dětmi.³⁰ V případě, že se mladý dospělý (pro účely této práce osoba od 18 do 26 let) připravuje na své budoucí povolání, může mu zařízení i po ukončení výkonu ústavní výchovy poskytnout tzv. přímé zaopatření.³¹ Pro tyto klienty se pod termínem přímé zaopatření skrývají výhody, kterými DD usnadňuje jejich prvotní kontakt se samostatným životem. Jde o poskytnutí:

- Stravování
- Ubytování
- Oblečení
- Učebních potřeb a pomůcek
- Finanční podpory a některých úhrad³²

V praxi řeší DD přímé zaopatření spojené např. s ubytováním zřízením tzv. startovacích bytů. Jejich existence však není zákonem nařízena, tedy v případě, kdy zařízení nemá možnost takovými byty disponovat, snaží se situaci mladého dospělého řešit jinými způsoby. Alternativou může být nabídnutí sociálního bytu nebo spolupráce se službami, které zajišťují dočasné ubytování po odchodu z péče, např. domy na půl cesty nebo azylové domy.

Škála osudů dětí v DD je široká a klienti tak tvoří poměrně heterogenní skupinu. Klienty mohou být děti ze sociálně slabých rodin, nezletilé matky, děti zanedbávané, zneužívané nebo týrané. Jejich dlouhodobý pobyt v DD je bohužel hendikepuje ve startu směrem k neústavnímu prostředí.³³ Vzhledem k tomu, že systém DD zcela nekopíruje fungování v běžné společnosti, je třeba tématu odchodu věnovat zvýšenou pozornost.

³⁰ Zákon č. 109/2002 Sb., ref. 21, § 12 odst. 3

³¹ Ibid., § 2 odst. 6

³² Ibid., § 2 odst. 7

³³ MATOUŠEK, Oldřich, Jana KOLÁČKOVÁ a Pavla KODYMOVÁ. *Sociální práce v praxi: Specifika různých cílových skupin a práce s nimi*. Druhé vyd. Praha: Portál, 2010, s. 269. ISBN 978-80-7367-818-0.

2 Potencionální problémy spojené s odchodem mladých dospělých z DD

Jak vyplývá z předchozího textu, ideální je, když dítě může vyrůstat ve funkčním rodinném prostředí a z ústavního zařízení se do rodiny co nejrychleji vrátit. Pokud se však dlouhodobě nedaří obnovit funkci rodiny ani zajistit jinou formu vhodné péče, důsledkem je prodloužení pobytu v instituci. Z těchto důvodů prožijí některé osoby většinu svého dětství a dospívání v DD. Finální odchod do samostatného života se týká nejčastěji skupiny tzv. mladých dospělých. Těmto klientům budou věnovány následující kapitoly.

Existuje vhodná doba odchodu? S dobou odchodu z DD se pojí několik hypotéz. Např. Lukšík a kol. zdůrazňují, že „*vyšší věk odchodu, spojený s přítomností dalších pozitivních charakteristik, zlepšuje úroveň integrace.*“³⁴ Poukazují na to, že pozdější odchod dává mladým lidem šanci na sehnání vhodného zaměstnání, a přechod do samostatného života se tak stává plynulejším. Rieger v publikaci *Návrat k rodině a domů* popisuje proces opuštění instituce a návratu zpět do rodinného systému. Přestože nepracuje s možností vstupu do samostatného života, v kontextu jeho uvažování lze návrat do rodiny přirovnat k návratu do běžné společnosti. Autor připouští, že brzký odchod může situaci zhoršit natolik, že je nutný návrat do instituce, nicméně vzápětí dodává pravděpodobnou hypotézu – „*čím déle trvá odloučení, tím složitější je návrat.*“³⁵

Různost hypotéz potvrzuje, že situace mladých dospělých, opouštějících DD jsou heterogenní a neexistují jednotná doporučení, v kolika letech je člověk dostatečně připraven zařízení opustit. Pro někoho odchod z DD může znamenat nabytí nové role zaměstnance, pro dalšího roli vysokoškolského studenta, partnera či rodiče. Pro některé může být odchod dlouho očekávanou a chtěnou změnou, pro jiné jen nucená povinnost.

Zásadní rozdíl mezi odchodem z biologické rodiny a odchodem z DD spočívá ve strategii plánování odchodu, přípravy na něj³⁶ a následné podpoře. Poměrně trefně tuto situaci popisuje název knihy autorky Dagmar Zezulové – *Domov je místo, odkud tě nevyhodí...ani když vyrosteš*. Následující kapitoly představují nejpálčivější problémy, s kterými se mladí dospělí po odchodu z DD mohou setkat. Jde o nesnáze, které komplikují úspěšné začlenění do společnosti a negativně ovlivňují kvalitu života po odchodu. Kubičková o nich mluví jako o

³⁴ LUKŠÍK, ŠKOVIERA, HARGAŠOVÁ, FICO, ref. 2, s. 84

³⁵ RIEGER, ref. 13, s. 24

³⁶ BĚHOUNKOVÁ, ref. 18, s. 151

„rizikových faktorech institucionální výchovy, které se mohou podílet na formování, respektive deformování budoucnosti jedinců.“³⁷

Stein dle zkušeností po odchodu z péče rozlišuje 3 skupiny osob:

- The moving on group (skupina odolných, pozn. autorky)
- The survivor's group (skupina přeživších, pozn. autorky)
- The victim's group³⁸ (skupina obětí, pozn. autorky)

První skupina se jako jediná vyznačuje vysokou odolností vůči problémům popsaným níže, nelehké výzvy samostatného života uvítala a získala větší kontrolu nad svými životy.³⁹ Jedná se o osoby, které z péče odešly v pozdějším věku, dosáhly vyššího vzdělání, byly schopny dobře využít nabízenou pomoc a často udržují kontakt s bývalými vychovateli.⁴⁰

Další dvě skupiny osob (přeživších a obětí) budou v rámci komplexnějšího seznámení s rizikovými situacemi po odchodu popsány v kapitolách pojednávajících o problémech s financemi, bydlením, zaměstnáním, vztahy a kompetencemi.

2.1 Problémy s financemi

Při odchodu z DD dostává mladý dospělý tzv. odchodné. Může jím být věcná pomoc (obvykle vybavení do domácnosti) nebo jednorázový finanční příspěvek, jehož výši stanovují vnitřní řády jednotlivých zařízení.⁴¹ Maximální výše příspěvku však nesmí překročit 25 000 Kč.⁴² Takto upravena je pouze horní hranice částky, nikoliv hranice spodní, a je nutné myslet na to, že ne všichni klienti na nejvyšší možnou sumu dosáhnou.

³⁷ KUBÍČKOVÁ, Hana. *Dítě – rodina – instituce aneb jak neztratit budoucnost*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, Pedagogická fakulta, 2011, s. 5. ISBN 978-80-7464-017-9.

³⁸ STEIN, Mike. Resilience and Young People Leaving Care. *Child Care in Practice* [online]. 2008, **14**(1), s. 41-42 [cit. 2020-05-02]. DOI: 10.1080/13575270701733682. Dostupné z: <http://eds.b.ebscohost.com/eds/pdfviewer/pdfviewer?vid=2&sid=c93881ac-6137-42eb-b216-0ec522a788bc%40sessionmgr101>

³⁹ Ibid.

⁴⁰ Ibid.

⁴¹ Zákon č. 109/2002 Sb., ref. 21, § 33

⁴² § 4 Nařízení vlády č. 460/2013 Sb., o stanovení částky příspěvku na úhradu péče, částky kapesného, hodnoty osobních darů a hodnoty věcné pomoci nebo peněžitého příspěvku dítěti ve školských zařízeních pro výkon ústavní výchovy nebo ochranné výchovy

Z výsledků výzkumu agentury Ipsos, která provedla rozhovory s klienty DD vyplývá, že pouze 13 % z nich má na dobu po opuštění DD našetřené peníze.⁴³ Pokud se opřeme o tato data, lze snadno usoudit, že pro většinu mladých dospělých byl po odchodu z DD jednorázový finanční příspěvek jediným zdrojem většího obnosu peněz. Jestliže jednou ze základních potřeb po odchodu je nalezení vhodného bydlení, a tedy i zajištění finančních nákladů s tím spojených, nemusí být výše příspěvku dostatečná např. na zaplacení kauce na byt a prvního nájmu.

S výší příspěvku se pojí i další praktický problém. Někteří mladí dospělí nevědí, jak s větším obnosem peněz naložit. Následující výpověď respondenta výzkumu agentury Ipsos ilustruje, že klientům DD chybí praktické dovednosti a zkušenosti spojené s hospodařením s penězi:

„A na těch kurzech nám řekli, ať si představíme, že máme deset tisíc a co si za ně koupíme...jak my jsme to mohli vědět...všechno jsme fasovali v děcáku.“⁴⁴

Mladí dospělí z DD navíc spadají do vzorku osob, které mají nejnížší úroveň finanční gramotnosti, a to dokonce v několika kategoriích. Z měření, které si vyžádalo Ministerstvo financí České republiky, totiž vyplývá, že nejhůře jsou na tom s finanční znalostí osoby se základním vzděláním, studující, ekonomicky neaktivní, lidé s nízkými příjmy a lidé mladší 29 let.⁴⁵

2.2 Problémy s bydlením

Logickým problémem spojeným s odchodem z DD je ztráta zázemí a bydlení. Lukšík a kol. za determinant úspěšnosti osamostatnění se po odchodu považují právě nalezení ubytování a práce.⁴⁶ Důkazem, že vhodné bydlení se často sehnat nedaří, je fakt, že mladí dospělí po odchodu z DD bývají častěji ohroženi rizikem bezdomovectví. Zkušenosti s bezdomovectvím

⁴³ IPSOS. *Integrace dětí z dětských domovů do společnosti: Co potřebují k tomu, aby nespady na dno společnosti? Jaké mají představy a jaká je realita?* [online]. 2015 [cit. 2020-05-02]. Dostupné z: https://www.ditearodina.cz/images/soubory/ke-stazeni/vyzkumy/Pruzkum_Integrace-deti-z-detskych-domovu-do-spolecnosti.pdf

⁴⁴ Ibid.

⁴⁵ ČESKO, Ministerstvo financí České republiky. *Měření finanční gramotnosti 2015: Kompletní výsledky* [online]. 2016 [cit. 2020-05-03]. Dostupné z: <https://financnigramotnost.mfcr.cz/cs/pro-odborniky/mereni-urovne-financni-gramotnosti/2015/mereni-urovne-financni-gramotnosti-2784>

⁴⁶ LUKŠÍK, ŠKOVIERA, HARGAŠOVÁ, FICO, ref. 2, s. 58

má druhá i třetí skupina odchozích. U členů skupiny obětí je pravděpodobné, že se bez přístřeší ocitnou, skupina přeživších se po odchodu na určitou dobu na ulici ocitla.⁴⁷

Studie systému následné péče uvádí, že v České republice tvoří osoby po výkonu institucionální péče nejrizikovější skupinu, jejímž členům hrozí připsání statusu osob bez přístřeší.⁴⁸ Typickým profilem ohrožených osob jsou muži s žádnou nebo nízkou kvalifikací, absencí rodinného zázemí, nízkými sociálními dovednostmi a se zkušenostmi s užíváním drog.⁴⁹

Před touto krajní situací se snaží mladé dospělé chránit systém sociální ochrany, mj. substandardní formy bydlení jako již zmíněné domy na půl cesty nebo azylové domy. O řešení tíživé bytové situace se snaží i dávkový systém a poradenství, zejm. systém pomoci v hmotné nouzi. Nicméně, „sociální dávky na bydlení mohou pomoci řešit problém finanční dostupnosti bydlení, nemohou jej však samy vyřešit a nemohou vyřešit problém znevýhodnění.“⁵⁰

2.3 Problémy se zaměstnáním

Odchod z DD do samostatného života znamená pro mnoho mladých dospělých vstup na trh práce. Častým společným jmenovatelem osob v ústavní péči je základní a středoškolské vzdělání⁵¹, které zásadním způsobem ovlivňuje jejich budoucí uplatnění. Jones popisuje, že pro mladé lidi s nízkou kvalifikací je vstup na pracovní trh spojen s rizikem neuspokojivého zaměstnání, nízké mzdy a nezaměstnanosti.⁵² Zkušenost s brzkým odchodem z péče, spojeným s nízkou kvalifikací, špatně placeným zaměstnáním, krátkodobými úvazky a nezaměstnaností má i skupina tzv. přeživších, skupina obětí se po odchodu potýká zejm. s nezaměstnaností.⁵³

Z výsledků výzkumu agentury Ipsos, která provedla rozhovory se 102 mladými dospělými, kteří v DD trávili poslední rok, vyšlo najevo, že 71 % z nich získá po vystudování

⁴⁷ STEIN, ref. 38

⁴⁸ INSTITUT PROJEKTOVÉHO ŘÍZENÍ A. S. *Studie systému následné péče o ohrožené děti po dosažení zletilosti* [online]. 2015, s. 12. [cit. 2020-05-03]. Dostupné z: <http://www.knihovnanrp.cz/wp-content/uploads/2019/05/STUDIE-SYSTEMU-NASLEDNE-PECE.pdf>

⁴⁹ Ibid.

⁵⁰ Ibid., s. 46

⁵¹ NOVOTNÝ, ref. 5, s. 43

⁵² JONES, Gill. *The youth divide: Diverging paths to adulthood* [online]. York: Joseph Rowntree Foundation, 2002, s. 8. [cit. 2020-05-03]. ISBN 1842630814. Dostupné z: <https://www.jrf.org.uk/sites/default/files/jrf/migrated/files/1842630814.pdf>

⁵³ STEIN, ref. 38

výuční list, převážně v oborech kuchař/číšník, zedník, prodavač a ošetřovatel.⁵⁴ Alarmující je, že téměř polovina respondentů uvedla, že jim jejich nejvyšší dosažené vzdělání nevyhovuje a rádi by se studiu dále věnovali, nicméně po odchodu je počet studujících mizivý (pouze 1 z 10) a často se jedná o dokončení dříve započatého studia.⁵⁵

Pokud se podíváme na bývalé klienty DD v diskurzu uplatnění na pracovním trhu, zjistíme, že jejich zaměstnávání má svá specifika. Lukšík a kol. popisují, že pokud během pobytu v DD neměl klient zkušenost se zaměstnáním, budou pro něj první měsíce po odchodu obtížné co do uplatnění.⁵⁶ Pracovní zkušenosti jako brigády nebo praxe mohou pomoci najít si po odchodu zaměstnání, přesto nezaručí dlouhodobé udržení pracovního místa.

Dalšími bariérami mohou totiž být problémy se sociálními vztahy na pracovišti nebo komplikace spojené s přímým výkonem zaměstnání. Mladí lidé vyrůstající v prostředí instituce podávají horší pracovní výkony, mají zhoršené volní vlastnosti nebo problém dlouhodobě plnit povinnosti.⁵⁷ Zaměstnavatelům tak mohou přinášet vyšší náklady spojené se zaměstnancem, který se věnuje jejich zapracování.⁵⁸

2.4 Nestabilní vztahy

Výchova v DD neposkytuje tolik prostoru pro navázání důvěrného vztahu mezi klientem a pracovníkem, jako to umožňují vztahy v rodinném prostředí. Klienti DD mohou být navíc zatíženi rodinou historií, nestálostí spojenou se střídáním pracovníků a odchody a příchody klientů do péče. Kubíčková dodává, že vzhledem k negativní zkušenosti není pro klienty snadné navázat hlubší vztah.⁵⁹ Jelikož při odchodu se částečně přeruší ty vztahy, které měly původ v DD, mohou mladí dospělí skončit s velmi omezenou sítí sociálních kontaktů.

U skupiny přeživších existuje velká pravděpodobnost, že se setkají s problémy v osobních a profesionálních vztazích, zatímco skupině obětí hrozí samota, izolace a problémy s duševním zdravím.⁶⁰

⁵⁴ IPSOS, ref. 43

⁵⁵ Ibid.

⁵⁶ LUKŠÍK, ŠKOVIERA, HARGAŠOVÁ, FICO, ref. 2, s. 89-90

⁵⁷ New Job New Life. *Metodika pro dětské domovy a pěstounské rodiny* [online]. s. 5-6. [cit. 2020-05-03].

Dostupné z: <https://docplayer.cz/139283485-Metodika-pro-detske-domovy-a-pestounske-rodiny-new-job-new-life.html>

⁵⁸ Ibid.

⁵⁹ KUBÍČKOVÁ, ref. 37, s. 33

⁶⁰ STEIN, ref. 38

Dalším potencionálním rizikem, jehož dopady se promítají do samostatného života, je fakt, že instituce nedisponují dostatečnými vzory mužského chování a vzájemnými interakcemi mezi muži a ženami.⁶¹ Tímto netrpí jen mezilidské vztahy, ale i ostatní aspekty života. Novotný spojuje absenci mužského vzoru např. s kriminalitou a dodává, že s riziky plynoucími z nízkého počtu mužů v DD se setkávají zejm. chlapi.⁶² Specifika lze však pozorovat i u dívek. Janošová popisuje, že dívky z DD kladou velký důraz na nalezení vlastního partnerství a založení rodiny.⁶³

Nesnáze klientů při osvojování vzorců chování se bohužel neodráží jen v partnerství. Novotný hovoří o mladých dospělých jako o rodičích, kteří jsou nejistí ve výchově svých dětí.⁶⁴ To představuje riziko pro generace potomků, kdy děti rodičů vychovávaných v DD také končí umístění v ústavní výchově.

2.5 Nízké sociální kompetence

Nízké sociální kompetence se mohou zrcadlit v poměrně banálních záležitostech každodenního života a jejich příčina se často přisuzuje odkázanosti klienta na pracovníky DD. Gottwaldová a kol. hovoří o problémech projevujících se např. neznalostí cen potravin a častou neschopností si uvařit.⁶⁵ Novotný hovoří o problémech v komunikaci zejm. s úřady nebo při vyřizování služeb a o nízké znalosti svých práv a povinností.⁶⁶ Pokud vychovatelé přebírají veškerou zodpovědnost za praktické činnosti, mladý dospělý nemá možnost měnit sociální role a porozumět tak sociálním situacím.

Příprava na samostatný život zahrnuje také překonávání překážek, riskování, dělaní chyb, přijímání následků za svá rozhodnutí a opakování nepovedených pokusů.⁶⁷ Jednou z

⁶¹ NOVOTNÝ, ref. 5, s. 41

⁶² Ibid.

⁶³ JANOŠOVÁ, Pavlína. *Dívčí a chlapecká identita: Vývoj a úskalí*. Praha: Grada, 2008, s. 190. ISBN 978-80-247-2284-9.

⁶⁴ NOVOTNÝ, ref. 5, s. 41

⁶⁵ GOTTWALDOVÁ, Martina, Šárka BRYKNEROVÁ, Petra JENDEKOVÁ, Pavel TVRDÍK a Iveta BLEHOVÁ. *Dlouhodobá příprava dětí s nařízenou ústavní výchovou na vstup do samostatného života: Metodická příručka Poradenského centra pro děti a mládež s nařízenou ústavní výchovou Centra J.J. Pestalozziho Chrudim* [online]. Chrudim, 2006, s. 8. [cit. 2020-05-10]. Dostupné z: <https://docplayer.cz/567106-Dlouhodobá-příprava-děti-s-narizenou-ustavni-vychovou-na-vstup-do-samostatneho-zivota.html>

⁶⁶ NOVOTNÝ, ref. 5, s. 43

⁶⁷ DIXON, Jo a Mike STEIN. *Leaving Care: Throughcare and Aftercare in Scotland* [online]. London: Jessica Kingsley Publishers, 2005, s. 55. [cit. 2020-05-03]. ISBN 1846422426. Dostupné z: <https://books.google.cz/books?hl=cs&lr=&id=P9oPBQAAQBAJ&oi=fnd&pg=PP1&dq=Leaving+Care:+Throughcar>

nevýhod osob opouštějících DD je, že v době dospívání nemají tzv. plnohodnotné podmínky pro vlastní individualizaci.⁶⁸ Tato absence možnosti vypořádání se s problémy a nalézání vlastních cest může oslabit schopnost zvládnání náročných životních situací po odchodu z DD.

Jak nedostatečná orientace v běžném životě může zavést mladého člověka do krizové situace, představuje dokumentární film s názvem *Rovnýma nohama*. Dokument mapuje život čtyř mladých dospělých osm let po odchodu z DD. Příběh hudebně a pěvecky talentovaného Mirka z DD v Pyšelích, jednoho z protagonistů dokumentu, ukazuje, jak radikálně se může samostatný život proměnit v balancování na hraně zákona. Mirek kvůli podpisu podvodné smlouvy končí s podmíněným odsouzením a v závislosti na těchto komplikacích nedokončuje učňovské vzdělání a dostává se do problémů s dluhy.

„Děcák nás připravoval na to, jak si máme šetřit nebo jaký věci si zařizovat a tohle, ale nikdo nám neřekl třeba: můžete se setkat s nějakým člověkem, který vám bude něco nabízet a bude to podvod.“⁶⁹

Při vstupu do samostatného života je na mladé dospělé zodpovědnost přenesena naráz. Důvod, proč prostoru na učení se z vlastních chyb ubývá, vysvětluje model, který se zabývá adaptací na dospělý život. Ten popisuje, že pokud se musí mladý dospělý v jeden moment potýkat s více životními změnami, je pravděpodobné, že dojde k selhání.⁷⁰ Prakticky to lze objasnit na skupině tzv. přeživších. Ta věří, že problémy, s kterými se musela potýkat příp. stále potýká jí pomohly k větší soběstačnosti a dospělosti, avšak jejich pohled na sebe jako na soběstačné osoby je často v přímém kontrastu s nízkým stupněm samostatnosti především při zajišťování ubytování, financí a řešení osobních problémů.⁷¹

2.6 Nedostatečná informovanost o možnostech následné podpory a pomoci

Existuje mnoho institucí, organizací a pracovníků, kteří se snaží výše zmíněným problémům předcházet a společně s klienty je řešit. Na tyto služby je dále v textu odkazováno

e+and+Aftercare+in+Scotland&ots=a2FTDFyap8&sig=GWj8S5O1Z5KKX4yQOZ-JYhiE42I&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false

⁶⁸ New Job New Life, ref. 57

⁶⁹ *Rovnýma nohama* [dokumentární film]. Režie Alena DERZSIOVÁ, scénář Tomáš KAPRAS. Česko, 2017

⁷⁰ COLEMAN, John C. *The Nature of Adolescence: Adolescence and society series* [online]. 4th ed. London: Taylor & Francis, 2011, s. 19. [cit. 2020-05-03]. ISBN 9780415564199. Dostupné z:

<http://eds.b.ebscohost.com/eds/ebookviewer/ebook/bmxlYmtfXzM2MTkwMV9fQU41?sid=9e8dc688-be5a-4a42-840b-acff48153288@pdc-v-sessmgr05&vid=0&format=EB&rid=1>

⁷¹ STEIN, ref. 38

jako na možnosti následné podpory po odchodu. Jejich výčet a popis by obsahem vystačil na samostatnou bakalářskou práci, proto zde pouze stručně vyjmenuji jejich typické představitele.

Velkou část služeb bezpochyby pokrývají neziskové organizace (dále jen NNO). Poskytují poradenství (např. při volbě zaměstnání nebo studia), nácvik sociálních situací a dovedností, krizovou intervenci, doprovázení (např. na úřady) nebo terapeutickou činnost. *„Úkolem pracovníka (NNO, pozn. autorky) není být průvodcem splněných přání, pracuje jako prostředník k dokončení reálných cílů klienta a ošetřuje situaci s jeho okolím.“*⁷²

Tzv. prostředníky, kteří se snaží o samostatnost klienta po odchodu z DD, představují i další pracovníci. Individuální zakázky s klienty řeší pracovníci úřadů práce a sociální kurátoři, jejichž agenda je obsahem kapitol níže. Další služby reagující na zakázky spojené např. s nalezením vhodného bydlení po odchodu jsou: domy na půl cesty, startovací byty, sociální byty, azylové domy, noclehárny, chráněná bydlení, nízkoprahová denní centra nebo ubytovny.

Proč však i přesto existuje tolik mladých dospělých, kterým se samostatné žití nedaří? Příčinou mohou být problémy, které se na možnosti následné podpory váží. Za jeden z nich lze považovat nedostatečné povědomí mladých dospělých o institucích a jejich službách.

Z výzkumů agentury Ipsos vyplynulo, že 19 % z respondentů před odchodem z DD nedokáže vysvětlit pojem Úřad práce, 37 % pojem dům na půl cesty a celých 64 % nedokáže vysvětlit pojem sociální bydlení.⁷³ Lenka Hanáková k těmto zjištěním doplňuje, jak jsou na tom klienti se znalostí dalších organizací, konkrétně těch neziskových:

*„Dokud jsou děti v DD, o existenci a službách neziskových organizací toho příliš neví. O jejich práci a případné pomoci se dozvídají až tehdy, dostanou-li se po opuštění DD do problémů.“*⁷⁴

Z rozhovorů, které provedla agentura Ipsos s klienty před odchodem, vyšlo najevo, že nikdo z nich v budoucnu nepočítá s využitím služeb NNO např. při shánění bydlení.⁷⁵ Přesto třetina respondentů, kteří již DD opustili, uvádí, že využít těchto služeb bylo po odchodu

⁷² Tým projektu Jsem Ready! *Metodika pro práci s mladistvými opouštějící prostředí ústavní výchovy* [online]. s. 15. [cit. 2020-05-06]. Dostupné z: <https://esf2014.esfcr.cz/dap/Dokumenty/DownloadData?id=313e0adc-a637-4e8b-ae54-e4367849e3ac&fn=Metodika%20pro%20pr%C3%A1ci%20s%20mladistv%C3%BDmi%20opu%C5%A1t%C4%9Bj%C3%ADc%C3%ADmi%20prost%C5%99ed%C3%AD%20%C3%BAstavn%C3%AD%20v%C3%BDchovy.pdf>

⁷³ IPSOS, ref. 43

⁷⁴ Ibid.

⁷⁵ Ibid.

nutné.⁷⁶ Tento jev potvrzuje i Karel Navrátil v rozhovoru, který byl proveden pro účely této práce. K tématu domů na půl cesty zmiňuje:

„Oni (mladí dospělí, pozn. autorky) nemají domy na půl cesty rádi, většinou. Dům na půl cesty není svobodný, to je takový napůl ústav. Takže do domu na půl cesty chodí většinou až když si natlučou. Když se ten svobodný start nevydaří, tak pak dům na půl cesty je pro ně přijatelný.“

Takové smýšlení o možnostech následné podpory pouze potvrzuje, že problematika odchodu z DD je komplexní záležitost, do které zasahuje několik faktorů. Osobní zkušenost z DD, která se zrcadlí do vztahu k následným možnostem podpory, může být jedním z nich. Za dalším faktor lze považovat to, jak mladí dospělí naloží s nově nabytou „svobodou“. Běhounková k tomuto doplňuje, že *„vize budoucnosti bývá spojována s idealizovanou představou svobody, jejíž reálné obrysy však děti a mladiství nedokážou vyjádřit.“*⁷⁷

Přestože instituce a organizace mohou pro mladé dospělé představovat jen další ústavní zařízení, význam jejich cílené pomoci a podpory je nepopiratelný. Dixon a Stein jako jednu z osmi důležitých oblastí, kterým před odchodem klienta z péče věnovat pozornost, vymezují jasné označení zdrojů pomoci v budoucnu, kterých lze využít i v případech nouze.⁷⁸ Kdo k tomuto seznámení se zdroji může přispět, je popsáno v následujících kapitolách.

⁷⁶ Ibid.

⁷⁷ BĚHOUNKOVÁ, ref. 18, s. 52

⁷⁸ DIXON, STEIN, ref. 67, s. 60

3 Vybrané subjekty poskytující informace a pomoc mladým dospělým odcházejícím z dětských domovů

Kvalitní povědomí o možnostech podpory, kterých lze po odchodu z DD využít, může sloužit jako preventivní opatření před vznikem výše popsaných problematických situací. Subjekty, které jsou s klientem DD v kontaktu, se mohou tohoto seznámení ujmout a informovat mladé dospělé o tom, na koho se obrátit, kde sehnat pomoc nebo kam jít v krizových situacích.

Pro efektivní komunikaci s dospívajícími a mladými dospělými lze vytyčit několik doporučení. Základními kameny komunikace jsou respekt (partnerství mezi klientem a pracovníkem), vzájemná důvěra, umění naslouchat a poskytovat zpětnou vazbu. Rovnocenně důležitým se zdá být také faktor aktivní participace klienta na rozhodnutích, která mohou formovat jeho budoucnost po odchodu. Škoviera zdůrazňuje, že vize budoucnosti vychází z dialogu, nikoli pouze z představ dospělých.⁷⁹ Efektivní je také nehovořit formou nátlaku. Pokud není v konverzaci obsažen nátlak, je pravděpodobné, že dítě o sděleném názoru uvažuje a vezme ho v mnoha případech za své.⁸⁰

Mezi subjekty, které klienty seznamují s možnostmi následné podpory (nejen) v prostředí DD, patří:

- Vychovatelé a ředitelé v DD
- Sociální pracovníci sociálně-právní ochrany dětí (dále jen sociální pracovníci SPOD)
- Sociální kurátoři pro dospělé
- Pracovníci NNO
- Členové biologické rodiny
- Přátelé a známí

Některé subjekty zároveň představují systémové aktéry následné péče (sociální kurátoři a pracovníci NNO).

⁷⁹ ŠKOVIERA, ref. 4, s. 86

⁸⁰ ŠPAÑHELOVÁ, Ilona. *Komunikace mezi rodičem a dítětem* [online]. Havlíčkův Brod: Grada, 2009, s. 84. [cit. 2020-05-03]. ISBN 9788024726984. Dostupné z: <https://kramerius-vs.nkp.cz/view/uuid:c0c9cd20-0e88-11e5-b562-005056827e51?page=uuid:0b45f760-3144-11e5-8b04-5ef3fc9bb22f>

3.1 Vychovatelé v dětských domovech

Vychovatelé jsou považováni za jedny z osob, které jsou umístěným klientům v prostředí DD nejbližší. Sekera je přesvědčen, že vychovatelé by měli být nejen klíčovými vzory a partnery, ale také zprostředkovateli kontaktu s okolním světem.⁸¹ Podobně hovoří i Rieger, který vychovatele přirovnává k zástupcům tzv. průvodcovské role.⁸²

Z pohledu klientů je vychovatelem někdo, kdo je zaujme, získá si je, může být jejich oporou, ale „neohrožuje“ jejich pohodlí svými nároky.⁸³ Ideálně tedy někdo, komu mohou důvěřovat, kdo je bude podporovat, ale současně jim ponechá nezávislost a volnost. Přestože v DD jeden vychovatel pečuje o několik klientů, individuální rozhovor na téma odchodu by neměl zůstat opomenut. Špaňhelová zmiňuje, že rozhovor mezi čtyřma očima buduje důvěru.⁸⁴ Všechny tyto aspekty zahrnuje metoda tzv. aktivního naslouchání, která je při komunikaci s klientem typická pro celou řadu pomáhajících profesí.

Důležitost vychovatelů vyzdvihuje i studie zaměřená na následnou péči o klienty odcházející z péče. Ta však také zmiňuje, že vychovatelky jsou při přípravě klientů na odchod do samostatného života zatíženy nedostatkem času a nemají tuto přípravu ani v popisu práce.⁸⁵ Pravdou je, že na rozdíl od ředitele DD zákon neupravuje jejich povinnosti směrem k informovanosti klientů o možnostech následné podpory. Zda se vychovatelé rozhodnou poskytnout základní sociální poradenství, závisí čistě na jejich uvážení.

3.2 Ředitelé dětských domovů

Ředitelům DD zákon o výkonu ústavní nebo ochranné výchovy v souvislosti s odchodem klienta z péče ukládá několik povinností a doporučení. V první řadě jde o povinnost seznámit mladé dospělé s možností podat si žádosti o prodloužení pobytu v zařízení.⁸⁶

Pokud po dovršení zletilosti klient nejeví zájem o prodloužený pobyt v DD, vzniká řediteli povinnost zkontaktovat příslušný obecní úřad obce s rozšířenou působností a

⁸¹ SEKERA, ref. 22, s. 52

⁸² RIEGER, ref. 13, s. 30

⁸³ ŠKOVIERA, ref. 4, s. 104

⁸⁴ ŠPAŇHELOVÁ, ref. 80, s. 86

⁸⁵ INSTITUT PROJEKTOVÉHO ŘÍZENÍ A. S., ref. 48, s. 76

⁸⁶ Zákon č. 109/2002 Sb., ref. 21, § 24, odst. 2

informovat jeho pracovníky o blížícím se odchodu mladého dospělého z DD, a to nejpozději půl roku před klientovým propuštěním.⁸⁷ Tato povinnost je spojena s předpokladem, že ve vymezené době šesti měsíců příslušný sociální pracovník mladého dospělého zkontaktuje. Zákon o výkonu ústavní nebo ochranné výchovy se také specificky vyjadřuje k povinnosti ředitele umožnit mladému dospělému jednání se sociálním kurátorem.⁸⁸

Ve chvíli, kdy dochází k finálnímu odchodu, se doporučuje věnovat mladému dospělému seznam konkrétních míst a kontaktů osob, na které se v případě krizových situací může obrátit.⁸⁹ Standardy kvality péče o umístěné děti mj. doporučují uspořádat pro klienty odcházející z péče rozloučení a poskytnout jim potřebnou podporu.⁹⁰

Zákon o výkonu ústavní nebo ochranné výchovy se vyjadřuje také k právu klienta na podporu a pomoc po ukončení pobytu v souladu s cílem reintegrace do rodiny a společnosti.⁹¹ Podrobněji však toto právo není zákonem specifikováno.

3.3 Sociální pracovníci SPOD

Sociálně-právní ochrana dětí se v České republice řídí zákonem o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů, kterým se mj. zřizují subjekty, dohlížející a hájící zájmy dítěte. Povinností pracovníků SPOD jakožto zaměstnanců úřadu obce s rozšířenou působností je mj. navštěvovat nezletilé děti umístěné v zařízeních pro výkon ústavní výchovy.⁹²

Tímto dohledem je v praxi pověřen konkrétní terénní sociální pracovník, který pravidelně (jednou za tři měsíce) dochází do DD a je v osobním kontaktu s klienty i pracovníky. Cílem jeho návštěv je hájit zájmy umístěného dítěte, průběžně vyhodnocovat jeho situaci s ohledem na možnost návratu do rodiny a také vést spisovou dokumentaci.

Společně s klientem tento pracovník zpracovává individuální plán ochrany dítěte (zkráceně IPOD). Intenzivní spolupráce, která vede k přípravě na vstup do samostatného života,

⁸⁷ Ibid., § 24, odst. 1

⁸⁸ Ibid.

⁸⁹ PACNEROVÁ, Helena, Pavel JANSKÝ, Božena LÁNYOVÁ, et al. *Standardy kvality péče o děti ve školských zařízeních pro výkon ústavní a ochranné výchovy a preventivně výchovné péče* [online]. Praha: Národní ústav pro vzdělávání, školské poradenské zařízení a zařízení pro další vzdělávání pedagogických pracovníků, 2015, s. 33. [cit. 2020-05-03]. ISBN 978-80-7481-138-8. Dostupné z:

http://www.nuv.cz/uploads/pracoviste_pro_certifikace/Standardy_kvality_pece_o_deti.pdf

⁹⁰ Ibid.

⁹¹ Zákon č. 109/2002 Sb., ref. 21, § 20, odst. 1

⁹² § 29, odst. 2 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí

by měla probíhat především s klienty staršími 16 let.⁹³ Aby plán zastal své přízvisko a reflektoval konkrétní potřeby spojené s odchodem z DD, je vhodné, aby dospívající klient byl do jeho tvorby, úprav a aktualizací zapojen a měl tak možnost určovat jeho obsah.⁹⁴

Pracovník SPOD je poté schopen doporučit vhodné služby v rámci základního i odborného poradenství. Poradenství lze definovat jako profesionální vedení jedince s využitím psychologických prvků, které zahrnuje aspekty podání informací nebo poskytování rad.⁹⁵ Matoušek připomíná, jak vidí poradenství světoznámý psychoterapeut a psycholog Carl Rogers: „*Psychoterapie, resp. poradenství není zvláštním druhem vztahu – vztahem lišícím se od všech jiných vztahů, které se vyskytují v každodenním životě.*“⁹⁶

V rámci poradenství je důležitý i samotný proces plánování. K němu Matoušek dodává: „*Plánování u dětí vychovávaných mimo domov by mělo zohledňovat fakt, že tyto děti potřebují mnoho ohledů na své zvláštnosti, leckdy potřebují i speciální přístupy a postupy, a především angažované dospělé jako zdroje podpory.*“⁹⁷

Návštěvy sociálních pracovníků v ústavních zařízeních a jejich spolupráce s klienty podléhají dlouholeté kritice. Folda vidí problém v pojetí výkonu profese sociálních pracovníků na odděleních SPOD. Domnívá se, že jsou viděni spíše jako „kontrolní orgán“, než jako zástupci pomáhající profese. „*Sociální pracovníci městských/obecních úřadů nejsou chápáni jako pracovníci v sociálních službách (s odbornou podporou – např. pravidelné a povinné supervize a celoživotní vzdělávání), ale jako státní (veřejní) úředníci vč. trvajících zákonných výjimek z povinného odborného vzdělání, nahraditelného stále pouhou praxí u daného úřadu.*“⁹⁸

⁹³ Příloha č. 1 vyhlášky č. 473/2012 Sb., o provedení některých ustanovení zákona o sociálně-právní ochraně dětí

⁹⁴ DUŠKOVÁ, Šárka, Anna HOFSCHNEIDEROVÁ a Kamila HOLOUBKOVÁ. *Můj život v dětském domově: Příběhy a rady pro tebe*. [online]. Liga lidských práv, 2016, s. 19. [cit. 2020-05-03]. ISBN 978-80-87414-27-9. Dostupné z: <https://llp.cz/wp-content/uploads/Muj-zivot-v-detskem-domove-pdf.pdf>

⁹⁵ MATOUŠEK, Oldřich. *Metody a řízení sociální práce* [online]. Druhé vyd. Praha: Portál, 2008, s. 86. [cit. 2020-04-09]. ISBN 978-80-7367-502-8. Dostupné z: <https://www.bookport.cz/kniha/metody-a-rizeni-socialni-prace-3182/>

⁹⁶ Ibid., s. 87

⁹⁷ MATOUŠEK, Oldřich, Hana PAZLAROVÁ a Lenka BALDOVÁ. *Individuální plánování služeb u ohrožených dětí a mládeže: s důrazem na mladistvé odcházející z ústavní výchovy*. Praha: Občanské sdružení Člověk hledá člověka, 2008, s. 12. ISBN 978-80-254-2756-9.

⁹⁸ FOLDA, Jan, Alena SVOBODOVÁ a Adam KŘÍSTEK. *Analýza stavu dětských práv v České republice: Děti v náhradní péči a děti ohrožené ztrátou rodičovské péče* [online]. Praha: Sdružení SOS dětských vesniček, 2009, s. 19. [cit. 2020-05-03]. ISBN 978-80-254-4797-0. Dostupné z: <http://www.dcz.org/userfiles/file/analiza.pdf>

Po dovršení klientovy plnoletosti pracovníkovi SPOD zaniká povinnost pravidelných návštěv, svou roli však plní i po odchodu klienta z DD. Zákon o výkonu ústavní nebo ochranné výchovy ji definuje jako „*poskytování poradenské pomoci při řešení tíživých životních situací.*“⁹⁹ Podrobnosti poskytování tohoto poradenství však opět nejsou zákonem specifikovány. Běhounková kritizuje nepřesné definování podmínek, za kterých má mladý dospělý na poradenství nárok a doplňuje, že systémová neukotvenost vede k tomu, že „*míra pomoci dítěti je závislá na možnostech a filozofii jednotlivých zařízení a pracovníků.*“¹⁰⁰

Co se týče kooperace s dalšími subjekty, Matoušek a kol. zdůrazňují, že sociální pracovník SPOD má spolupracovat s nestátními organizacemi.¹⁰¹ Dále je v kontaktu s pracovníky a řediteli DD a se členy rodiny umístěného dítěte. Spolupráce pracovníka SPOD se sociálním kurátorem, jehož agenda je popsána v následující kapitole, je v rámci návaznosti péče o plnoletého klienta velmi žádoucí.

3.4 Sociální kurátoři pro dospělé

Sociální kurátor je odborný sociální pracovník, který působí na úřadu obce s rozšířenou působností.¹⁰² Při výkonu své činnosti se řídí zákonem č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, zákonem č. 110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu, a zákonem č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi.

Jeho agendou je především práce s osobami, které jsou ohrožené sociálním vyloučením kvůli předchozímu pobytu v ústavním zařízení nebo výkonu trestu.¹⁰³ Sociální kurátor navazuje na péči o plnoleté klienty DD, kteří o spolupráci s ním mají zájem. Pro co možná nejkvalitnější spolupráci je klíčové navázání vztahu s mladým dospělým. Fakt, že je spolupráce založená na

⁹⁹ Zákon č. 109/2002 Sb., ref. 21, § 33

¹⁰⁰ BĚHOUNKOVÁ, ref. 18, s.154

¹⁰¹ MATOUŠEK, Oldřich a Hana PAZLAROVÁ. *Státní orgány sociálně právní ochrany dětí: Dobrá praxe z pohledu rodin a pracovníků* [online]. Praha: Nakladatelství Karolinum, 2016, s. 45. [cit. 2020-04-09]. ISBN 978-80-246-3347-3. Dostupné z: <https://www.bookport.cz/kniha/statni-organy-socialnepravni-ochrany-deti-5687/>

¹⁰² SMRŽ, Josef. Kurátor pro mládež aneb Je třeba se ho bát? *Šance dětem* [online]. 20. 6. 2016 [cit. 2020-05-13]. Dostupné z: <https://www.sancedetem.cz/cs/hledam-pomoc/rodina-v-problemove-situaci/problemy-v-rodine/rodinna-terapie/kurator-pro-mladez-aneb-je-treba-se-ho-bat.shtml>

¹⁰³ GOJOVÁ, Alice, Petra HORTVÍKOVÁ, Klára JANOUŠKOVÁ, et al. *Příručka pro metodiky sociální prevence a sociální kurátory* [online]. Ostrava, 2007, s. 10. [cit. 2020-05-04]. ISBN 978-80-7368-329-0. Dostupné z: https://projekty.osu.cz/metakor/dok/prirucka_pro_metodiky.pdf

dobrovolném souhlasu klienta, může společný kontakt limitovat. Z tohoto důvodu by měl mít sociální kurátor snahu klienta zkontaktovat ještě v době jeho pobytu v DD.¹⁰⁴

Jak dojde ke společnému kontaktu? Sociální kurátor dostává zprávu o blížícím se konci pobytu klienta v DD. „*Za optimální se považuje návštěva klienta sociálním kurátorem v zařízení cca 3–6 měsíců před propuštěním (podle závažnosti jeho problémů).*“¹⁰⁵ Předchozí věta ilustruje, jak by měla vypadat ideální situace, nicméně návštěva mladého dospělého sociálním kurátorem v prostředí DD není zákonem žádným způsobem definována.

Pokud se spolupráci podaří navázat, sociální kurátor může být bohatým zdrojem informací o možnostech následné podpory. Vzhledem k tomu, že jeho další pracovní agendou je mapování a vyhodnocování stavu poskytovaných služeb v daném regionu¹⁰⁶, může klienta informovat o vhodných službách, kterých lze po odchodu využít.

V rámci poradenství vytváří sociální kurátor společně s klientem tzv. program individuálního motivačního postupu, ve kterém řeší např. problémy s hledáním zaměstnání, bydlení nebo vyplácí finanční podporu dávek hmotné nouze.¹⁰⁷ Cílem spolupráce je snaha o odstranění či snížení rizik vzniku problémů spojených s přechodem do samostatného života. Tento cíl sleduje sociální kurátor nejen při spolupráci s klientem, ale i při kooperaci s osobami, které tvoří předešlý výčet subjektů. Sociální kurátor pro dospělé spolupracuje s rodinami klientů, pracovníky SPOD i DD a pracovníky NNO, o kterých bude pojednávat další kapitola.¹⁰⁸

3.5 Pracovníci NNO

Folda uvádí, že přijetí zákona o sociálně-právní ochraně dětí bylo impulzem, který zavedl předpoklad pro spolupráci mezi orgány veřejné správy a NNO.¹⁰⁹ Existují NNO, které přebírají dílčí podpůrné služby a specializují se na mladé dospělé před i po odchodu z DD, a to především skrze své projekty.

Níže popsany způsob, jakým NNO mohou informovat o svých službách, vychází z rozhovorů s ředitelem NNO Múzy dětem Karlem Navrátilem a ředitelkou NNO Nadání a

¹⁰⁴ Ibid., s. 13

¹⁰⁵ Ibid., s. 34

¹⁰⁶ Ibid., s. 15

¹⁰⁷ Ibid., s. 11

¹⁰⁸ Ibid., s. 12-14

¹⁰⁹ FOLDA, SVOBODOVÁ, KŘÍSTEK, ref. 98, s. 21

dovednosti Lindou Hurdovou. Rozhovory byly provedeny pro účely této práce v březnu 2020 a jejich plné znění lze nalézt v přílohách této bakalářské práce.

- NNO Múzy dětem, projekt Patron

NNO Múzy dětem těží především z blízkého vztahu s DD a ze své dobré pověsti. Osoby, které v rámci organizace navštěvují DD po celé České republice, nejsou vybaveny zvláštním pedagogickým vzděláním. Karel Navrátil o nich mluví jako o osobách odlišných od majority. Vysvětluje, že vzít s sebou do DD člověka, který je zajímavý svou odlišností, pomáhá podprahovým způsobem pozitivně měnit vnímání pocitů jinakosti dětí v DD. Cílem návštěv „Múzáků“ je zejm. navození vztahu s klienty zábavnou formou a následné získání důvěry.

Projekty se poprvé představují na poradách pracovníků DD. Jestliže se podaří přesvědčit vychovatele, že je projekt užitečný, přichází druhá fáze – vychovatelé musí přenechat představení projektu na „Múzácích“, aby si klienti účast nespojili s „povinností“ DD. Projekt Patron vznikl díky spolupráci NNO Múzy dětem s organizací Liga otevřených mužů a snaží se propojit klienta DD s dobrovolníkem – Patronem. Ten je mentorem, který je pro mladého dospělého oporou při vstupu do samostatného života. Projekt původně reagoval na nedostatek mužských vzorů v DD, ale po velkém zájmu ze strany dobrovolníků začala NNO nabírat i ženské dobrovolnice – Patronky.

Samotné seznámení mladých dospělých s Patrony probíhá v neformálním prostředí při stmelovacích aktivitách. Patroni před prvním kontaktem s klientem DD prochází poměrně náročným procesem, musí podstoupit psychologický pohovor a školení. Následně absolvují pravidelné supervize, intervize a nepřetržitě plní etický kodex Patrona a Patronky.

- NNO Nadání a dovednosti, Projekt Rozhled

Podobně jako NNO Múzy dětem i NNO Nadání a dovednosti čerpá ze své proslulosti. V počátcích, kdy ještě organizace nebyla známá, se její pracovníci vydali do regionů a navazovali kontakty s DD. S navázáním kontaktu pomohla také účast na konferencích pro ředitele DD.

Jejich projekt Rozhled se snaží zvýšit možnosti uplatnění na trhu práce po odchodu z DD. Účastníci projektu si mohou během víkendových Career days vyzkoušet workshopy ve firmách a organizacích, podstoupit kurz dle svého zaměření nebo využít individuálního kariérního

poradenství.¹¹⁰ Projekt pracuje s cílovou skupinou klientů ve věku od 17 do 22 let. Koná se vždy v Praze, kde také probíhá první kontakt mladých dospělých z DD s pracovníky organizace. Linda Hurdová popisuje dobrovolníky, kteří doprovázejí mladé dospělé na exkurze a kurzy jako osoby, které jsou prověřeny především prací, kterou dělají. Nadání a dovednosti mj. propaguje existenci kariérního poradce, který by navštěvoval DD. Má představovat osobu, které se klienti mohou svěřit a která je nebude poučovat nebo vychovávat.

3.6 Členové biologické rodiny

Během klientova pobytu v DD je optimální podporovat jeho vazbu se členy biologické rodiny. Výzkum, který analyzoval kazuistiky klientů DD, z nichž většina (téměř 90 %) byla ve věku 16-21 let, ukazuje, že polovina z nich je v kontaktu se svými rodiči.¹¹¹ Podobný výsledek se ukázal i u klientů, kteří mají sourozence. Ti jsou s nimi v kontaktu ve 45,1 %, ovšem nejčastěji z důvodu umístění ve stejném DD.¹¹² Pokud klienti udržují kontakt se členy širší rodiny, jde nejčastěji o prarodiče.¹¹³

3.7 Přátelé a známí

Scénář, kdy bývalý klient DD informuje kamarády, kterých se odchod také týká, o možnostech následné podpory, představuje vhodný typ neformálního poradenství.¹¹⁴ Výhodou je především osobní zkušenost s odchodem a obeznámení s tím, co jim osobně pomohlo a co nikoliv.

3.8 Tranzitní péče o klienta jako příklad dobré praxe

V předchozích kapitolách byli představeni pracovníci různých profesí, s kterými se mladí dospělí během své cesty k samostatnému životu setkávají, a právě kooperace těchto

¹¹⁰ Rozhled. *Nadání a dovednosti* [online]. [cit. 2020-05-13]. Dostupné z: <https://www.nadaniadovednosti.cz/rozhled/>

¹¹¹ MATOUŠEK, PAZLAROVÁ, BALDOVÁ, ref. 97, s. 20

¹¹² *Ibid.*, s. 21

¹¹³ *Ibid.*

¹¹⁴ INSTITUT PROJEKTOVÉHO ŘÍZENÍ A. S., ref. 48, s. 70

pracovníků představuje klíčový aspekt tzv. tranzitní péče.¹¹⁵ Tranzitní péče je věnovaná klientovi při přechodu z jemu známého prostředí do prostředí nového. Pro mladé dospělé odcházející z DD může tento typ péče představovat způsob, jak zmírnit rizika nezdařeného přechodu do samostatného života. Obsahem tranzitní péče o klienta může být tzv. případová práce neboli případová konference.

Podstatou případové konference je pochopení individuální situace jedince a znalost konkrétních sociálně-zdravotnických služeb, které mohou předejít vzniku rizikových situací v klientově budoucím životě.¹¹⁶ V praxi se společně sejdou všechny subjekty, které mají k mladému dospělému blízko a mají zájem se konference účastnit. Kromě mladého dospělého, výše uvedených subjektů a osob z jeho okolí (např. učitelé nebo lékaři), mohou být přítomni i další aktéři, kteří tvoří podpůrnou síť po odchodu. Role účastníků případové konference se mohou ujmout pracovníci úřadů práce, budoucí zaměstnavatelé, zástupci domů na půl cesty nebo azylových domů, Patroni atd.

Jejich vzájemnou spoluprací dochází ke sdílení důležitých informací, vyhodnocení možných rizik a vypracování plánu.¹¹⁷ Na případové konferenci lze např. naplánovat přechod mladého dospělého do nového bydlení nebo vytvořit plán financování s tzv. odchodným. Na konferenci se klient nejen seznámí s možnostmi následné podpory, ale je mu zejm. prostorem, který umožňuje jeho participaci na plánování života po odchodu. Může nahlas vyjádřit svá přání nebo obavy, které před odchodem z DD má a získat podporu či motivaci k jejich následnému řešení.

Přínosem případové konference je kromě zkvalitnění života klienta i její zpětný dosah. „Případová práce zahrnuje i následné monitorování, díky kterému dostává pracovník zpětnou vazbu o tom, zda vůbec a jak klient služby využívá.“¹¹⁸ Získaná zpětná vazba může být podnětem pro zlepšení některého typu služby nebo vzniku služby nové, která bude lépe cílit na potřeby mladých dospělých po odchodu z ústavních zařízení.

¹¹⁵ Tranzitní péče jako systematický nástroj zapojování dětí do rozhodovacích procesů. *Sociální práce/Sociální práce* [online]. 2016 [cit. 2020-05-04]. Dostupné z:

<http://www.socialniprace.cz/zpravy.php?oblast=1&clanek=868>

¹¹⁶ MATOUŠEK, ref. 95, s. 67

¹¹⁷ ALDRIDGE, Lisa. *Improving Participation for children and young people in Child Protection Conferences: Project Evaluation Report* [online]. Involved by Right, 2013, s. 6. [cit. 2020-05-04]. Dostupné z:

<https://www.rbkc.gov.uk/subsites/safeguardingchildren/idoc.ashx?docid=a0cf5818-eeb1-430a-a9c9-f7421b43afb9&version=-1>

¹¹⁸ MATOUŠEK, ref. 95, s. 70

Praktická část

4 Vymezení výzkumu

Následující pasáže textu se věnují praktické části práce. Nejdříve jsou popsány výzkumné cíle a výzkumné otázky. V dalších kapitolách je vymezen výběr metod výzkumu, volba souboru respondentů, popis analýzy dat a získaných výsledků.

4.1 Výzkumné cíle a otázky

Hlavním cílem výzkumu je na základě rozhovorů s bývalými klienty DD zjistit, kdo a jakým způsobem je před jejich odchodem z DD informoval o možnostech následné podpory. Cíl sleduje, kdo byl stěžejním subjektem, který je v době jejich pobytu v DD seznámil s tím, jaké existují možnosti podpory po opuštění ústavního zařízení. Výzkumná otázka, která navazuje na výzkumný cíl práce, zní:

- Kdo a jakým způsobem seznamuje mladé dospělé před odchodem z DD o možnostech následné podpory?

V rámci hledání odpovědí na stanovenou otázku se výzkum táže na konkrétní subjekty a jejich přínos pro tehdejší klienty před odchodem z DD. Cílem je zjistit, jakou roli v informovanosti hráli:

- Vychovatelé a ředitelé v DD
- Sociální pracovníci SPOD
- Sociální kurátoři pro dospělé
- Pracovníci NNO
- Členové biologické rodiny
- Přátelé a známí

4.2 Metodologie výzkumu

Pro zodpovězení výzkumné otázky byla zvolena metoda kvalitativního výzkumu. Ta dovoluje skrze detailní popis a analýzu nahlédnout kvalitu nebo podstatu lidské zkušenosti.¹¹⁹ Ragin jako jeden z cílů kvalitativního výzkumu identifikuje vytvoření prostoru, kde mohou znevýhodněné osoby své zkušenosti nahlas popsat.¹²⁰

Carey dodává, že sociální kvalitativní výzkum se pokouší interpretovat historicky nebo kulturně významné jevy skrze rozhovory s minoritami ovlivněnými nepokoji, bezdomovectvím, diskriminací, sociální politikou nebo poskytováním služeb.¹²¹ Tento typ výzkumu v sociální práci se také snaží pochopit a zlepšit praxi, zhodnotit poskytované služby a porozumět jejím dopadům na životy klientů.¹²²

Spíše než o informace, které lze zobecnit na širší skupinu osob, se kvalitativní výzkum zajímá o bohaté a komplexní pochopení zkušeností jednotlivců.¹²³ S tímto faktorem je spojen jeden z nejčastěji zmiňovaných limitů kvalitativního výzkumu – nemožnost zobecnění výsledků. Vzhledem k tomu, že výzkum pracuje pouze s omezeným počtem jedinců a data představují sérii subjektivních stanovisek, nelze výsledky aplikovat na větší skupiny osob.¹²⁴

Jelikož cílem rozhovorů s bývalými klienty DD bylo získat rozsáhlý popis jejich zkušeností, názorů a postojů, byla zvolena metoda částečně standardizovaných neboli polostrukturovaných rozhovorů. Vzhledem k momentální situaci a vývoji v souvislosti s karanténními opatřeními na celém území České republiky byly rozhovory vedeny formou telefonních interview. Jde o formu rozhovoru, při které jsou účastníci zbaveni neverbálních

¹¹⁹ MARVASTI, Amir. B. *Qualitative Research in Sociology* [online]. London: SAGE, 2004, s. 7. [cit. 2020-05-11]. ISBN 0 7619 4860 0. Dostupné z:

[https://www.cycledoctoralfactec.com/uploads/7/9/0/7/7907144/\[amir_marvasti\]_qualitative_research_in_sociology_bokos-z1_.pdf](https://www.cycledoctoralfactec.com/uploads/7/9/0/7/7907144/[amir_marvasti]_qualitative_research_in_sociology_bokos-z1_.pdf)

¹²⁰ RAVIN, Charles C. *Constructing Social Research: The Unity and Diversity of Method* [online]. Thousand Oaks: Pine Forge Press, 1994, s. 83. [cit. 2020-05-11]. ISBN 0-8039-9021-9. Dostupné z:

https://books.google.cz/books?id=0rFjkUN5FYwC&pg=PA81&source=gbs_toc_r&cad=3#v=onepage&q&f=false

¹²¹ CAREY, Malcolm. *Qualitative Research Skills for Social Work: Theory and Practice* [online]. Farnham: Ashgate, 2012, s. 5. [cit. 2020-05-04]. ISBN 9781409449317. Dostupné z:

<http://eds.a.ebscohost.com/eds/ebookviewer/ebook/bmxlYmtfXzQ2NjA1M19fQU41?sid=39378e3f-2a41-4cab-ad15-b932442af530@sdv-sessmgr01&vid=0&format=EB&rid=1>

¹²² Ibid., s. 9

¹²³ WATSON, Lucas. *Qualitative Research Design: An Interactive Approach* [online]. New Orleans: White Press Academics, 2018, s. 38. [cit. 2020-05-04]. ISBN 978-1-68469-560-7. Dostupné z:

<http://eds.a.ebscohost.com/eds/ebookviewer/ebook/bmxlYmtfXzlyNjc5MjZfX0FO0?sid=9bac5e1e-5b3a-4cf7-bbe8-388005267a81@sdv-sessmgr02&vid=0&format=EB&rid=1>

¹²⁴ HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace* [online]. Čtvrté vyd. Praha: Portál, 2016, s. 48. [cit. 2020-05-03]. ISBN 978-80-262-0982-9. Dostupné z: <https://kramerius5.nkp.cz/uuid/uuid:51ffc900-ef06-11e8-8d10-5ef3fc9ae867>

komunikačních signálů.¹²⁵ To lze považovat za nevýhodu nejen při samotném vedení rozhovoru, ale i při jeho zpětném vyhodnocování. Vymětal dodává, že při telefonním interview je třeba myslet na to, že ne vždy volajícímu zcela porozumíme, a doporučuje proto dodržovat při rozhovoru tři základní principy:

- Stručnost
- Jasnost
- Slušnost¹²⁶

Výhodou telefonních interview uskutečněných v rámci této práce byl přístup k většímu vzorku respondentů. Podařilo se mi pro rozhovor získat bývalé klienty z DD napříč celým územím České republiky, což by při osobním rozhovoru bylo velmi složité, ne-li nemožné.

4.3 Výzkumný vzorek

Při hledání vhodných respondentů jsem se nejprve obrátila na ředitele NNO Múzy dětem Karla Navrátila a ředitelku NNO Nadání a dovednosti Lindu Hurdovou. Sehnat vhodné účastníky jsem se pokoušela také vylepením „inzerátů“ v pražských domech na půl cesty. Nicméně převážnou většinu respondentů z řad bývalých klientů DD se mi podařilo zkontaktovat díky webovým stránkám časopisu Zámeček a kontaktům od známých.

Jelikož byly otázky v rozhovorech směřovány převážně do minulosti, rozhodla jsem se zapojit do výzkumu pouze ty klienty, kteří opustili DD maximálně před čtyřmi lety. Důvodem tohoto kritéria bylo zachování validních informací a snaha vyhnout se respondentům, kteří si minulé události již příliš nepamatují.

V rámci zajištění reprezentativity vzorku jsem volbu dílčího souboru respondentů opřela o statistické údaje ročenky školství. Ta udává pro rok 2019/2020 počet 994 odchozích klientů z DD, z toho 479 dívek.¹²⁷ Participantů na výzkumu bylo tedy celkem 9, z toho 4 dívky. Po splnění této podmínky probíhal výběr respondentů úsudkem. Pořadí a délku rozhovorů ilustruje Tabulka č.1 níže.

¹²⁵ VYMĚTAL, Jan. *Průvodce úspěšnou komunikací: efektivní komunikace v praxi* [online]. Praha: Grada, 2008, s. 141. [cit. 2020-05-03]. ISBN 978-80-247-2614-4. Dostupné z: <https://kramerius5.nkp.cz/uuid/uuid:5c0b43c0-2c2e-11e8-b257-005056825209>

¹²⁶ Ibid.

¹²⁷ ČESKO, Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy, ref. 1

	Lokalita DD	Rok odchodu	Věk v době odchodu	Délka rozhovoru
Respondent A	Středočeský kraj	2019	18 let	20 min.
Respondent B	Ústecký kraj	2018	18 let	25 min.
Respondent C	Plzeňský kraj	2017	18 let	25 min.
Respondent D	Ústecký kraj	2017	19 let	20 min.
Respondent E	Jihomoravský kraj	2016	20 let	20 min.
Respondent F	Olomoucký kraj	2018	26 let	25 min.
Respondent G	Jihomoravský kraj	2019	26 let	20 min.
Respondent H	Moravskoslezský kraj	2019	21 let	20 min.
Respondent I	Kraj Vysočina	2019	19 let	20 min.

Tabulka č.1, zdroj: autorka, 2020

4.4 Sběr dat

Respondenty jsem nejprve zkontaktovala buď textovou zprávou nebo zprávou na síti Facebook nebo WhatsApp. Tento prvotní kontakt sloužil k poskytnutí informací o záměrech rozhovoru a k domluvě na termínu telefonického interview.

Před začátkem telefonického výzkumného rozhovoru byli respondenti znovu informováni o cílech výzkumu a opětovně ujištěni, že rozhovory jsou anonymní a jejich identita nebude odhalena. Všechny osoby také souhlasily s tím, aby byl rozhovor nahráván pro účely zpracování dat.

Průběh výzkumných rozhovorů byl následovný. V jejich první polovině byla položena tzv. simulační otázka, která požaduje, aby si respondent sám sebe představil v nějaké konkrétní situaci.¹²⁸ V tomto případě, v situaci před jeho odchodem z DD. Následovně jsem se orientovala pomocí připraveného seznamu subjektů, které bylo při povídání s respondenty klíčové obsáhnout, obdobně tak, jak to popisuje tzv. metoda rozhovoru pomocí návodu. Během rozhovorů jsem se vždy snažila přizpůsobit komunikačnímu stylu respondenta a používat slova a slovní spojení, která používal on (viz. teta=vychovatelka, sociálka=pracovník/pracovnice SPOD).

¹²⁸ HENDL, ref. 124, s. 175

Závěr telefonních rozhovorů byl využit k rekapitulaci zjištěných informací a k jejich zpětnému ověření. Hendl zmiňuje, že právě závěr rozhovoru může být vhodnou dobou, pro získání důležitých informací.¹²⁹ Toho jsem využila v rámci metodologické triangulace, která představuje kombinaci více druhů metod v jednom výzkumu¹³⁰ a poprosila jsem respondenty o vyplnění tzv. nedokončené věty – projektivní metody zjištění postojů. Do struktury rozhovorů s klienty DD lze nahlédnout v příloze č.3.

¹²⁹ Ibid., s. 171

¹³⁰ Ibid., s. 151

5 Analýza získaných dat

Analýze předcházely doslovné přepisy všech devíti rozhovorů. Jedinou redukcí, která byla během přepisů provedena, bylo odstranění všech citlivých informací, které by mohly napovědět identitu respondenta. V prepisech byly také vypustěny opakující se informace.

V samotné analýze jsem využila tzv. tematickou analýzu, která představuje flexibilní metodu rozboru kvalitativních dat a umožňuje bohatý, podrobný, a přesto komplexní výčet údajů.¹³¹ Během procesu tematické analýzy dochází k tzv. kódování, které spočívá v prohledávání získaných dat a hledání podobných struktur ve výrocích.¹³² Kódování získaných dat probíhalo se zaměřením na opakující se údaje, které úzce souvisely s jednotlivými subjekty. Na základě podobností výroků poté vznikla témata o vychovatelích a ředitelích v DD, sociálních pracovnících SPOD, sociálních kurátorech, pracovnících NNO, biologické rodině klienta, přátelích a známých, popsána v následujících kapitolách.

5.1 Vztah klientů DD s vychovateli

Z tvrzení respondentů vyšlo najevo, že to, jaký měli s vychovateli vztah, ovlivnilo, nakolik s nimi vychovatelé řešili možnosti podpory po odchodu. I přesto, že se výroky, kterými bývalí klienti DD popisovali vztah s vychovateli, liší, lze identifikovat opakující se témata. Dva faktory, které měly vliv na kvalitu vztahu, byla role vychovatele a délka pobytu klienta v péči.

Vztah, který respondenti s vychovateli měli, se odvíjel od role vychovatele. Přesněji od toho, jak sami klienti roli vychovatele v DD vnímali. Různost jejich postojů naznačují výroky níže.

„Já vždycky říkám, že jsou dva druhy i vychovatelů. Ty, co tam choděj jenom za prací a ty, který fakt chtěj pomoct.“ (respondent A)

¹³¹ BRAUN, Virginia a Victoria CLARKE. Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, [online]. 2006, 3(2), s. 78. [cit. 2020-05-10]. Dostupné z: <https://doi.org/10.1191/1478088706qp063oa>

¹³² HENDL, ref. 124, s. 230

„Ale samozřejmě ty vychovatelky to je jako musíme brát, že vychovatelky jsou prostě fyzický osoby, který chodí do práce a mají svůj nějaký prostě reálný život a vlastně ti odpovídají jenom ze svých zkušeností.“ (respondent D)

„Tam je to, nevím, jak to mám říct, ty tety ti vlastně nahrazují tu mámu s tátou, takže se ti snaží říkat co je správný a co ne, a tobě se to prostě občas nelíbí, jako doma no.“ (respondent I)

Pět respondentů uvedlo, že se po určitý časový úsek během společného fungování s vychovatelem v DD setkávali s nedostatečnou komunikací, kontrolou nebo zákazy. U třech z těchto bývalých klientů byla kontrola a zákazy důvodem pro jejich dřívější odchod z DD.

Délka pobytu klientů v DD se ukázala být druhým podstatným faktorem při navázání vztahu s vychovatelem. Doba, po kterou klient setrval v péči, určovala četnost společných kontaktů. Tuto skutečnost nepřímou potvrdili dva bývalí klienti, kteří v prostředí DD nežili (z důvodu studia na vysoké škole) a do kontaktu s vychovatelem přicházeli jen při zpětném účtování financí. Výpovědi dalších dvou respondentů také potvrzují, že délka pobytu může hrát při navázání vztahu s vychovatelem určitou roli.

„...já jsem tam vlastně přišel ve čtrnácti znova do toho DD (od pěstounů, pozn. autorky) tak vlastně, člověk si těžko jakože může sehnat důvěru těch vychovatelů.“ (respondent C)

„Pokud je to nějaký dítě, který má (vychovatelka, pozn. autorky) na bytě třeba už od malička nebo má ho tam dlouho, má k němu nějaký přilehlý vztah tak samozřejmě, že se nabízí k tomu, aby jim pomohli, ale pak jakmile vidí ty vychovatelky, že ten člověk má podporu zase od jiných, tak už se jako nesnaží.“ (respondent D)

5.2 Komunikace vychovatelů s klienty

Témata, na která se vychovatelé během převážně skupinových rozprav s klienty před odchodem zaměřovali, byla velmi omezená. Šlo zejména o debaty na téma dokončení studia a o snahu klienta přimět, aby péči DD neopouštěl.

„Tak oni nemají ten prostor ještě individuálně s těma lidma, který odchází řešit nějaký věci, který se týká toho, co by měli správně dělat a tak.“ (respondent D)

„Oni si totiž hodně mysleli, že opravdu já budu ta, která prostě z toho DD neodejde dřív, než si vystuduje tu školu.“ (respondent B)

„Oni chtěli spíš ať tam zůstanu, že ještě jsem chtěla dodělat školu a pak jsem chtěla jít ještě na další, ale já jsem byla jako úplně taková spíš zaslepená, že už chci jít pryč. Já už jsem to viděla všechno, že už jako takové ty zakazy, že když odejdu tak budu mít takovou tu volnost, už si můžu jít kde chci, prostě dělat co chci. Takže já jsem je spíš ani neposlouchala.“ (respondent H)

Poslední věta ve výpovědi respondenta H výše naznačuje další problematiku spojenou s komunikací mezi vychovateli a klienty před odchodem. Nejenže společné neshody vedly některé mladé dospělé k dřívějšímu opuštění DD, ale byly také důvodem toho, proč klienti před odchodem o debaty s vychovateli nejevili zájem. Respondenti, kteří uvedli, že je vychovatelé častovali zakazy a kontrolovali je, nejevili o jejich informace zájem především proto, že si potřeby spojené s odchodem z DD chtěli zařídit sami a dokázat si tak, že to zvládnou.

„Tety spíš byly proto, abych šla do toho, do domu na půl cesty, no. Nechtěly abych se vracela domů, ale já jsem je neposlechla.“ (respondent I)

Z výpovědi lze vypožorovat, že v případě klientů, kteří před odchodem z DD působili soběstačně byla komunikace s vychovateli omezená.

„Ale jestli myslíš tím stylem, že by mi říkaly že bych mohl dělat to a to, tak to asi ne..to jenom spíš naznačovali, protože věděli, že už chci nastoupit, tam kde jsem.“ (respondent E)

„Ale určitě to se mnou nikdo neřešil, že by mi někdo říkal že to mám použít na tohle, na tohle... já jsem sama věděla na co to využiju (odchodné, pozn. autorky).“ (respondent G)

Vyvstává otázka, zda vychovatelé nevyužili strategie, kdy se před odchodem zaměřili zejména na ty klienty, u kterých lze předpokládat, že by jim vstup do samostatného života mohl dělat problémy. Svědectví jednoho z respondentů ovšem ukazuje, že komunikace s problémovými klienty nebyla v jeho DD prioritní.

„...oni jako o tom mluvej dostatečně (o možnostech podpory po odchodu, pozn. autorky), ale jak s kým. Měli jsme tam holčinu, když dám příklad, která začala s marihuanou a když (vychovatelé, pozn. autorky) vidí, že prostě začala hulit tak už se od ní distancovali. Nechtěli s ní jako nic moc mít a říkali jí: ještě jednou a ukončíme ti smlouvu a můžeš si pak dělat co chceš.“ (respondent A)

5.3 Role ředitelů DD

Ve výrocích o ředitelích DD lze sledovat podobnosti s předchozími výroky o vychovatelích. Obdobně jako vztahy s vychovateli, byly i ty s řediteli DD různorodé. Většina respondentů ředitele DD jako zdroje informací o následné podpoře neoznačila. Následující výpovědi pocházejí od tří z nich.

„Já teda konkrétně určitě ne (nebavil o možnostech po odchodu, pozn. autorky), jestli jsem třeba potřeboval někdy v tom DD pomoci třeba finančně, tak určitě mě jako pomohla s tím, že jsem jí to jakoby vrátil, ale co se týče nějakých rad a nějakých informací do života to jako určitě ne.“ (respondent D)

„Ten mě přemlouval s tím vlastně jakože ať odejdu, když chci teda, ale třeba jenom na zkoušku, že to nemusím úplně ukončovat ten DD.“ (respondent H)

„Určitě jsem s ní mluvila a určitě jsme tohleto řešily (co bude po odchodu, pozn. autorky) a ona mi dokonce i nabízela právě taky tady ten dům na půl cesty, a tak nějak jsme to spolu řešily. Myslela si taky, že pro mě nebude dobrý, když se vrátím domů, ale nějak mi to nerozmluvily, no.“ (respondent I)

Jako hlavní zdroj informací označili ředitele DD dva respondenti. Jeden z nich byl z rodiny odebrán kvůli finančním potížím rodičů, ale během trvání nařízené ústavní výchovy byl jeho pobyt v biologické rodině podporován. Následně začal studovat na vysoké škole a v DD se tudíž téměř nevyskytoval. Tento respondent ocenil ředitele, který pro něj byl jedinou stabilní osobou v prostředí DD. K řediteli se v rámci nedokončené věty vyjádřil takto:

„Ocenil jsem jeho rady i odpovědi na mé dotazy, když jsem něco nevěděl. Radil i s hledáním práce, ubytováním apod., a i když jsem měl ve všem docela jasno a sám se zařídil, navrhoval různá náhradní řešení (sociální bydlení, pozn. autorky).“ (respondent F)

Druhý respondent ředitelku DD označil za hlavní zdroj informací především díky roli, kterou sehrála při výběru jeho budoucího zaměstnání. Působila především jako zdroj motivace a inspirace a pomohla mu také při shánění bydlení. O ředitelce DD se respondent vyjádřil následovně:

„Jo, dá se to tak říct, jako určitě mi hodně pomohla, ale zase kdyby to tak nebylo, tak bych si našel něco alternativního.“ (respondent E)

5.4 Aktivita sociálních pracovníků SPOD

Všichni respondenti potvrdili pravidelný kontakt se svým sociálním pracovníkem SPOD (do plnoletosti). Nicméně tematický obsah jejich setkání se ukázal být velmi omezený. Obsah setkávání klientů se sociálními pracovníky se s výjimkou jednoho respondenta týkal zejm. studia a zběžného ujištění, zda je vše v pořádku.

„A to byly takové řeči..jak se máme, co chceme, žejo, ale nic takového objektivního.“
(respondent E)

„Vlastně se ptají, jestli všechno v pohodě, co ve škole.“ (respondent H)

„Zeptaj se jako, jak se děti maj, co prospěch ve škole, podepíšou jako papíry co tam vychovatelé píšou měsíční..no o dítěti prostě ty papíry co tam píšou jako jak se zdokonaluje, v čem je špatnej, v čem by se měl zdokonalit, daj vám čokoládu a můžete jít.“ (respondent A)

Pouze jeden respondent uvedl, že před odchodem z DD hovořil se svojí sociální pracovnící o tom, jaké má plány. Sociální pracovnice projevila zájem o to, co bude klient dělat po odchodu, respondent však uvedl, že její pomoc tehdy nepotřeboval.

„Určitě, ta to se mnou taky všechno řešila (možnosti podpory po odchodu, pozn. autorky), protože jsem s ní měla docela dobrý vztah, s pani sociální pracovnící. Takže jo, dost jsme to rozebíraly a taky vlastně jsme řešily, že si vlastně tohleto (co bude po odchodu, pozn. autorky) chci řešit sama. Ona věděla že si stojím za svým a že mi to stejně nerozmluví.“
(respondent I)

Mezi hlavní oblasti, které zamezují intenzivní komunikaci mezi sociálními pracovníky a klienty lze zařadit pracovní vyčerpání a míru aktivity sociálních pracovníků. Jak se tyto dva faktory projevují v praxi popisují následující výpovědi.

„Takže vlastně přijdou jenom pokecat, jo dáte si tři věty a odjedou a jako jak s ním máte probrat prostě věci důležitější, který vás čekaj do toho budoucna, žejo? A tohle mě docela mrzí no. Jako naše sociální pracovnice, ta si dala třeba cigáro před děčákem, přišla za mnou do pokoje, řekla: hele, nemám moc času, mám důležitější lidi, než jsi ty, krátce mi řekni, jak se máš atakdále, a to bylo všechno.“ (respondent C)

„Tak sociální pracovníci v DD vůbec nejsou aktivní, protože nevím, jak je to teda v dnešní době, ale v té době, kdy jsem odcházel já (rok 2017, pozn autorky), tak jsem žádnou

jakoby informaci, jak to chodí a co dělat první, kam zajít a co zařídit, tak to ti ve svý podstatě jako nikdo tam v tom děcáku neřekl.“ (respondent D)

Často zmiňovaným problémem s výkonem SPOD je velký počet klientů na jednoho pracovníka a s tím spojené vysoké nároky na každodenní administrativu.

„Potýkal jsem se i s informacema, že mi teta v domově řekla: tyjo, ta sociálka mi napsala ať napíšu tohleto místo ní, prostě nějakou zprávu, protože prostě nemaj čas.“ (respondent C)

5.5 Navázání vztahu se sociálním kurátorem

Výzkum ukázal, že nikdo z respondentů nebyl před odchodem z DD v pravidelném kontaktu se sociálním kurátorem pro dospělé. U dvou respondentů, kteří popsali, jak jejich setkání se ním vypadalo, lze pozorovat, že k nabídnutí služeb sociálního kurátora došlo předčasně, a to ve chvíli, kdy klienti o odchodu z DD ještě neuvažovali.

„Tak u sociálního kurátora jsem byl snad jenom jednou, a to jenom kvůli tomu abysme se jako navzájem viděli a že tam vůbec jako existuje a že se na něj můžu obrátit, ale ve svý podstatě to ani nebylo potřeba v tu chvíli a ten kurátor taky neměl moc jako zájem, nebo kurátorka to byla vlastně.“ (respondent D)

„No, tak tam (smích) jednou za mnou přišli, vlastně jeden sociální kurátor a sociální kurátorka a jako představili se, a to bylo tak všechno. Jako popovídali jsme si o tom, co bych chtěla, ale to bylo, když mi bylo sedmnáct a nepřemýšlela jsem o tom, že bych chtěla odejít z DD.“ (respondent B)

Další respondent uvedl, že v době odchodu by pomoc sociálního kurátora uvítal. O jeho služby požádal mj. také kvůli nedostatečné komunikaci se sociální pracovnící SPOD. Setkání s ním mu však nebylo umožněno.

„Pak jsem je poprosil, jestli bych mohl dostat sociálního kurátora a oni mi řekli: okamžitě mi řekněte, proč ho chcete, nebo tak, a to byl všechno.“ (respondent C)

5.6 Přístup pracovníků NNO

Respondentům, kteří se v minulosti účastnili nějakého projektu NNO, zvláště pokud byli spárováni s dobrovolníky, spolupráce pomohla rozšířit obzory o možnostech podpory a usnadnila přechod do samostatného života. Pět respondentů označilo NNO a jejich pracovníky za hlavní zdroj informací o možnostech podpory po odchodu.

Dvakrát byl během rozhovorů zmíněn projekt Začni správně od NNO Your Change. Oba respondenti, kteří se zapojili do projektu, se o něm dozvěděli díky jeho spolupráci s DD. V rámci projektu byli spárováni s dobrovolníky, tzv. mentory. Na spolupráci s nimi respondenti ocenili především individuální partnerství, jejich aktivitu, časové možnosti, nedirektivní přístup a ochotu pomoci.

„...samozřejmě vychovatelka, která má pedagogickou školu, a ještě k tomu zaměřenou na výchovu dítěte, psychologie atakdále tak to chápu, ale zase ten mentor je takovej člověk, kterej ne že by se nás snažil zastat, ale je to takovej člověk, kterej na nás netlačí, ale snaží se nám pomoci normální komunikací.“ (respondent C)

„Ten mentor byl vlastně celkem důležitý v tom, že mi dal nějaký směry, kterýma bych já se mohl dát jo, dal mi na výběr.“ (respondent D)

Další respondent, aktivně zapojený do projektů NNO Dejme dětem šanci a NNO Terezy Maxové, označil spolupráci s NNO za zásadní při usnadnění přechodu do samostatného života. Z projektu mu bylo financováno ubytování a školné. S organizacemi seznámila respondentka kamarádka z jiného DD, která v jejich projektech již zapojená byla.

Dalšímu respondentovi, který studoval mimo DD, pomohla spolupráce s organizací časopis Zámeček. Vzhledem k tomu, že v DD netrval mnoho času a nemohl se účastnit akcí NNO, byl pro něj časopis zdrojem informací tzv. z druhé ruky.

„A pak to byl časopis Zámeček hlavně, protože vlastně tím, že jsem tam pracoval tak jsem dával dohromady všechny ty nadace a nevím, dobrovolníky, kteří se zajímají o to, co budou děti dělat po odchodu z domova, takže jsem měl takovej ten přehled od každého něco.“ (respondent F)

Klienti, kteří se zúčastnili seminářů nebo workshopů pořádaných NNO v prostředí DD, nepřikládali roli NNO stejnou váhu jako klienti, kterým se s nějakou organizací podařilo

vycestovat do terénu. Akce v DD se totiž obvykle odehrávaly skupinovou formou a často v době, kdy byl klientův odchod ještě vzdálenou budoucností.

„A já jsem nepřemejšlela, nebo mi ani nebylo nějak nabídnuto to, že bych prostě mohla jít do té Sámovky (dům na půl cesty, pozn. autorky) nebo takhle, že bych třeba tam mohla nějakou chvíli bydlet nebo tak..my jsme měli nějaký workshopy, ale nebylo to tak, že prostě: jo, tak pomůžeme ti prostě najít nějaký bydlení nebo toto...“ (respondent B)

„Ale zrovna v té době (v tom věku, pozn. autorky), když takové akce probíhaly, tak já jsem tomu samozřejmě nevěnoval pozornost, takže nedokážu říct, o čem přesně tam mluvili.“ (respondent E)

5.7 Role členů biologické rodiny

Přestože převážná většina respondentů uvedla, že před odchodem z DD byla nějakým způsobem v kontaktu se členy své biologické rodiny, u žádného z nich tyto osoby nefigurovaly jako zdroje informací o možnostech následné podpory. Variabilitu vztahů s rodinnými příslušníky popisují následující výpovědi.

„No, jakože ona se mi začal hodně ozývat moje biologická mamka, ale samozřejmě víme, jak to chodí žejo, protože zjistila, že mám peníze a prostě snažila se mě přemluvit ať k ní jdu domů třeba na tejdén na návštěvu a tak dále, ale já jsem nešel.“ (respondent C)

„Ale mám jakoby dva bráchy, mladšího a staršího, ale ty se daly na cestu takovou že, jsou teďka momentálně v Bratislavě a tam pracují. No vlastně kdybych měl brát v potaz informace, které mi oni dají ohledně toho, co bych mohl dělat, tak to asi neberu v potaz.“ (respondent E)

5.8 Přátelé z DD

Přátelé a známí sehráli v životě mladých dospělých před odchodem z DD větší roli než biologická rodina. Ve dvou případech vztah s kamarády fungoval jako protektivní faktor, který tehdejší klienty DD odradil od předčasného ukončení ústavní výchovy. V těchto případech figurovali kamarádi pouze jako odstrašující případ, nikoli jako zdroj podnětných informací o vhodných službách.

„(...) ona do mě začala hustit (kamarádka, pozn. autorky), protože ona vlastně taky odešla, nedodělala si školu, odešla z děcáku, taky jí nasrala vychovatelka a dopadla špatně. Skončila na ulici a byla na tom jakou dobu špatně, jenže pak se z toho vyhrabala a byla na tom dobře. Tak mi právě tady to taky všechno rozmluvila a vrátila jsem se vlastně zpátky do děcáku a dodělala si školu.“ (respondent I)

„Ale jako měla jsem třeba i podporu to, že jako kámoška, která byla vlastně v jedný nadaci, Srdce na dlani se to jmenuje. A ona vlastně s náma spolupracovala, znala mě dlouho a ona prostě dávala mi tu pomoc, že abych z toho DD neodcházela dřív.“ (respondent B)

Dva z respondentů identifikovali jako zdroj informací starší kamarády, kteří měli také zkušenost s ústavní výchovou, ale byli umístěni v jiných DD. S těmito kamarády se oba dva respondenti seznámili srze projekty NNO, ve kterých byli společně zapojeni.

„Ale měla jsem kamarádku z jinýho (DD, pozn. autorky), která mi vlastně poslala nějaký odkazy ohledně těch nadací, který právě podporujou studenty.“ (respondent G)

„A ptal jsem se jich (kamarádů, pozn. autorky) hodně jako jak zařídit něco, jak se chovat, co udělat, jak vyřešit nějaký problém, takže v tomhle mi taky hodně pomohli, no.“ (respondent F)

Výzkum také ukázal, že dva respondenti sami fungovali jako zdroje informací pro odcházející klienty. Šlo o respondenty, kterým pomohla právě spolupráce s mentorem z NNO Your change. Pro nově odchozí představovali zdroj informací o tom, co jim při odchodu pomohlo.

„A vlastně po tom roce jsem se nějak zotavil a pak se obraceli na mě vlastně lidi s kterýma jsem byl já v DD, to je pravda a napsali mi třeba: mohl bys mi prosím pomoci sehnat bydlení atakdale, a tak jsem jim samozřejmě dal kontakt na ten projekt Začni správně, který se jim okamžitě věnovali.“ (respondent C)

„Co se týče teda mě konkrétně, tak když já vim, že někdo odchází nebo ví celkově že se na mě může obrátit někdo, tak určitě pomůžu no. Já to dělám jako i aktivně.“ (respondent D)

5.9 Ideál praxe

Výhodou vzorku bývalých klientů DD je kromě získání retrospektivního zhodnocení poskytovaných služeb i získání vhodných tipů pro zlepšení v určitých oblastech. Dva klienti,

kteří seznámení se sítí podpory před odchodem hodnotili nedostatečně popsali, jakou komunikaci by tenkrát uvítali. Při popisu ideální situace se shodli na problematice nedostatečných individuálních konzultací, při kterých by mohli s pracovníky v soukromí probrat záležitosti spojené s odchodem.

„A jako víc věcí se tam dá dělat jinak, jako aby se o nás víc zajímali, aby nám to víc vysvětlovali, aby si nás brali stranou, jako třeba od toho kolektivu, protože třeba některým lidem je blbý mluvit jako před celým tím kolektivem, jako co bude dělat a teď jim říkat svoje plány a tadyctó.“ (respondent A)

„A spíš si myslím, že by to mělo být jako prostě si vzít pět, šest děcek, kterým už se blíží těch osmnáct a opravdu jako, já nevím, prostě být tam chvilku, třeba pět minut s každým tím jednotlivcem a popovídat si o tom, jak si představuje ten odchod z toho DD. Případně mu dát nějaký ten kontakt, aby prostě věděl, jo super mám přímo telefonní číslo na tuhle paní nebo na tohodle pána, takže prostě když budu třeba v nouzi, nebo budu o tom přemýšlet, tak jo, můžu se s nima domluvit.“ (respondent B)

6 Limity výzkumu

Přestože osm z devíti respondentů na začátku interview přiznalo problémy po odchodu z DD, z jejich výpovědí vyplynulo, že se jim přechod do samostatného života nakonec vydařil a obtíže, které na začátku měli se podařilo zažehnat. Zastoupení respondentů v tomto výzkumu tedy spíše odpovídá skupině tzv. odolných a přeživších. Lze předpokládat, že pokud by byl stejný výzkum realizován se vzorkem respondentů zastupující tzv. skupinu obětí, výsledky by byly odlišné.

Retrospektivní ráz otázek lze považovat za výhodu vzhledem ke zpětnému a utříděnému náhledu respondentů. Nicméně zpětné vzpomínání na poměrně konkrétní situace může i přes limit maximální doby opuštění DD (čtyři roky) znamenat riziko nepřesných nebo zkreslených informací. Navíc, jak připomíná Disman, kvalitativní data jsou sama o sobě citlivá na zkreslení, jelikož jsou z velké části závislá na míře ochoty či schopnosti respondenta odpovědět.¹³³

Vzorek respondentů zahrnuje bývalé klienty DD ze sedmi různých krajů České republiky, kde podmínky co do počtu klientů, pracovníků nebo kvality místní sítě služeb nejsou stejné. Heterogenní situace v jednotlivých krajích mapují např. analýzy sítě služeb, dostupné na webových stránkách www.pravonadetstvi.cz. Vzhledem k tomu, že skrze kvalitativní výzkum se snažíme porozumět zkoumané realitě, je třeba zohlednit také kontextuální faktory, lokální situace a podmínky.¹³⁴ To, že tyto kontexty nebyly během analýzy zohledněny lze považovat za poslední limit výzkumu.

¹³³ DISMAN, Miroslav. *Jak se vyrábí sociologická znalost: příručka pro uživatele* [online]. Čtvrté vyd. Praha: Karolinum, 2011, s. 57-60. [cit. 2020-05-03]. ISBN 978-80-246-1966-8. Dostupné z: <https://kramerius5.nkp.cz/uuid/uuid:a2947a20-f828-11e8-bc37-005056827e51>

¹³⁴ HENDL, ref. 124, s. 49

7 Závěr výzkumného šetření

K zodpovězení výzkumné otázky nejvíce přispěla kategorie zaměřená na subjekty pracovníků NNO. Údaje potvrdily, že NNO a jejich pracovníci hrají nezastupitelnou roli při seznamování klientů s možnostmi následné podpory. Pět z devíti respondentů označilo NNO a jejich pracovníky jako stěžejní subjekty.

To, že se NNO zaměřují na klientův život, který k odchodu ze zařízení směřuje, příp. na život po finálním odchodu, lze považovat za výhodu ve chvíli, kdy má klient s ústavní výchovou negativní zkušenost. V těchto situacích byl výhodou pracovníků NNO jejich neoficiální status, který je nespojoval se zařízením DD. To, že se v pracovnících NNO skloubí role informátorů i aktérů následné péče lze považovat za další výhodu. Respondenti, kteří si vzpomněli na názvy NNO, s jejichž pracovníky přišli do kontaktu, jmenovali organizace: časopis Zámeček, Srdce na dlani, Dejme dětem šanci, Nadace Terezy Maxové, Your change a Mimo domov (v rozhovoru bylo zmíněno anglické přízvisko Out of home).

Výpovědi upozornily na schopnost NNO propojit klienty, kteří mohou po odchodu fungovat jako zdroje informací a mladé dospělé odcházející z DD. Díky těmto propojením vznikala přátelství, podobně jako to popisuje Novotný. Ten, ve své knize zmiňuje výklad M. Hilla, že *„Děti a adolescenti si navzájem výrazně pomáhají a hrají tak důležitou roli aktuálního, nebo potencionálního zdroje podpory a pomoci při řešení problémů.“*¹³⁵

Existuje několik tuzemských i zahraničních výzkumů, které mapují, jak se liší mladí dospělí se zkušeností s ústavní výchovou od mladých dospělých z běžných rodin. Nicméně o tom, jak se mezi sebou navzájem odlišují mladí dospělí před odchodem z péče toho příliš nevíme. Vaughn popisuje, že existují velké rozdíly mj. i ve zkušenosti s kvalitou poskytovaných služeb.¹³⁶ Tuto heterogenitu v provedeném výzkumu lze sledovat především ve vztazích bývalých klientů DD k vychovatelům a ředitelům.

Někteří klienti popsali problematické vztahy s vychovateli tak, jak o nich píše i Sekera. Ten hovoří o problematických situacích v souvislosti s přeneseným dohledem vychovatelů nad

¹³⁵ NOVOTNÝ, ref. 5, s. 25

¹³⁶ VAUGHN, Michael G., Jeffrey J. SHOOK a J. Curtis MCMILLEN. Aging Out of Foster Care and Legal Involvement: Toward a Typology of Risk. *Social Service Review* [online]. 2008, **82**(3), s. 420. [cit. 2020-05-11]. DOI: 10.1086/592535. Dostupné z: <http://eds.a.ebscohost.com/eds/pdfviewer/pdfviewer?vid=3&sid=bf451b7a-fa20-431b-9cde-03286fea85da%40sessionmgr4008>

klienty a dilematu mocenské převahy vychovatelů v situacích, kdy je klient v péči nedobrovolně a vychovatelé jsou leckdy nuceni konat proti jeho vůli.¹³⁷

Jak ředitelé, tak i vychovatelé byli respondenty jako nejdůležitější zdroje informací o následné podpoře označeni dvakrát. Respondenti, kteří takto označili vychovatele, je však v průběhu interview popsali spíše jako zdroje psychické podpory. V rozhovorech také uvedli, že tehdy o informace od nich nejevili zájem a ocenili spíše jejich psychickou podporu při vlastním hledání způsobů vypořádání se s přechodem do samostatného života. Zjištění indikují, že vychovatelé i ředitelé hrají v životech klientů před odchodem z DD významnou roli. Nicméně to, jakou roli hrají při předávání informací často závisí na jejich vlastní iniciativě.

Členy biologické rodiny, sociální pracovníky SPOD a sociální kurátory nikdo z devíti respondentů neoznačil jako zdroje informací o následné podpoře. Odpovědi respondentů potvrdily, že návštěvy sociálních pracovníků SPOD v DD nevytváří prostor pro navázání bližšího vztahu a vytvoření bezpečného prostoru, ve kterém by se mohl klient svěřit s obavami spojenými s odchodem. Pokud tato debata nikdy neproběhla, pracovník logicky nemůže nabídnout možnosti podpory, které by reflektovaly individuální potřeby klienta. Přetíženost pracovníků SPOD a nedostatečná návaznost služeb sociálních kurátorů se ukázala jako systémový nedostatek.

¹³⁷ SEKERA, ref. 22, s. 53

Závěr

Ve své bakalářské práci jsem se zabývala problematikou spojenou s odchodem mladých dospělých z DD. Práce nejprve popisuje nejpálčivější problematické situace, které někteří mladí dospělí po odchodu z DD musí řešit. Jedná se o problémy s financemi, bydlením, zaměstnáním, vztahy a sociálními kompetencemi. V těchto kapitolách jsem vycházela především z informací, které poskytovala odborná literatura od uznávaných autorů v oborech pedagogiky nebo sociální práce. Popsání těchto problémů bylo stěžejní pro porozumění tomu, proč je odchod z DD složitou životní situací a proč je kvalitní povědomí o možnostech podpory po odchodu pro mladé dospělé důležité.

Od problémů spojených s ukončením ústavní výchovy se obsah mé práce retrospektivně vrací k subjektům, které jsou s klientem během jeho pobytu v DD v kontaktu a mohou mu tak předat cenné informace o sítích podpory po odchodu. Jakou roli tyto subjekty zastávají při odchodu mladého dospělého z péče DD, je popsáno v kapitolách o vychovatelích a ředitelích v DD, sociálních pracovnících SPOD, sociálních kurátorech pro dospělé, členech biologické rodiny a kamarádech či známých. V těchto kapitolách kromě odborné literatury hojně cituji legislativní zákony platné na území České republiky, a to zejm. zákon č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní nebo ochranné výchovy.

Hlavním výzkumným cílem bylo zmapovat, jakou roli hrají zmíněné subjekty při seznamování klienta s možnostmi, které mohou usnadnit přechod do samostatného života. Výzkum byl zaměřen na role jednotlivých subjektů před odchodem klienta z péče a na jejich vliv na klientovu informovanost. Záměrem položené výzkumné otázky bylo také porozumět tomu, jakým způsobem jednotlivé subjekty s klienty před odchodem z DD komunikují.

Výzkum podává popis zkušeností devíti bývalých klientů DD z celkem sedmi různých krajů České republiky. I přes šíři a komplexnost problematiky odchodu ze zařízení ústavní výchovy přinášejí výpovědi respondentů zajímavé a podmětné informace. Díky znalostem, které jsem načerpala během psaní bakalářské práce, bych některé otázky v rozhovorech s bývalými klienty přeformulovala, přesto však oceňuji jejich ochotu hovořit o nelehkých životních osudech s neznámou osobou. Práce přináší poznatky o zkušenostech a potřebách konkrétní sociální skupiny – mladých dospělých před odchodem z péče DD.

Seznam použité literatury

ALDRIDGE, Lisa. *Improving Participation for children and young people in Child Protection Conferences: Project Evaluation Report* [online]. Involved by Right, 2013 [cit. 2020-05-04].

Dostupné

z:

<https://www.rbkc.gov.uk/subsites/safeguardingchildren/idoc.ashx?docid=a0cf5818-eeb1-430a-a9c9-f7421b43afb9&version=-1>

BĚHOUNKOVÁ, Leona. *Fenomén odchodu do samostatného života dítěte vyrůstajícího v náhradní výchovné péči: Přehledová studie*. Praha: Togga; Národní ústav pro vzdělávání, 2012. ISBN 978-80-87652-87-9.

BRAUN, Virginia a Victoria CLARKE. Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, [online]. 2006, 3(2), 77-101 [cit. 2020-05-10]. Dostupné z:

<https://doi.org/10.1191/1478088706qp063oa>

CAREY, Malcolm. *Qualitative Research Skills for Social Work: Theory and Practice* [online]. Farnham: Ashgate, 2012 [cit. 2020-05-04]. ISBN 9781409449317. Dostupné z:

<http://eds.a.ebscohost.com/eds/ebookviewer/ebook/bmx1YmtfXzQ2NjA1M19fQU41?sid=39378e3f-2a41-4cab-ad15-b932442af530@pdc-v-sessmgr01&vid=0&format=EB&rid=1>

COLEMAN, John C. *The Nature of Adolescence: Adolescence and society series* [online]. 4th ed. London: Taylor & Francis, 2011 [cit. 2020-05-03]. ISBN 9780415564199. Dostupné z:

<http://eds.b.ebscohost.com/eds/ebookviewer/ebook/bmx1YmtfXzM2MTkwMV9fQU41?sid=9e8dc688-be5a-4a42-840b-acff48153288@pdc-v-sessmgr05&vid=0&format=EB&rid=1>

ČESKO, Ministerstvo financí České republiky. *Měření finanční gramotnosti 2015: Kompletní výsledky* [online]. 2016 [cit. 2020-05-03]. Dostupné z:

<https://financnigramotnost.mfcr.cz/cs/pro-odborniky/mereni-urovne-financni-gramotnosti/2015/mereni-urovne-financni-gramotnosti-2784>

ČESKO, Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy. *Statistická ročenka školství: Zařízení pro výkon ústavní a ochranné výchovy* [online]. [cit. 2020-05-02]. Dostupné z:

<http://toiler.uiv.cz/rocenka/rocenka.asp>

DISMAN, Miroslav. *Jak se vyrábí sociologická znalost: příručka pro uživatele* [online]. Čtvrté vyd. Praha: Karolinum, 2011 [cit. 2020-05-03]. ISBN 978-80-246-1966-8. Dostupné z:

<https://kramerius5.nkp.cz/uuid/uuid:a2947a20-f828-11e8-bc37-005056827e51>

DIXON, Jo a Mike STEIN. *Leaving Care: Throughcare and Aftercare in Scotland* [online]. London: Jessica Kingsley Publishers, 2005 [cit. 2020-05-03]. ISBN 1846422426. Dostupné z: https://books.google.cz/books?hl=cs&lr=&id=P9oPBQAAQBAJ&oi=fnd&pg=PP1&dq=Leaving+Care:+Throughcare+and+Aftercare+in+Scotland&ots=a2FTDFyap8&sig=GWj8S5O1Z5KKX4yQ0Z-JYhiE42I&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false

DUŠKOVÁ, Šárka, Anna HOFSCHNEIDEROVÁ a Kamila HOLOUBKOVÁ. *Můj život v dětském domově: Příběhy a rady pro tebe*. [online]. Liga lidských práv, 2016 [cit. 2020-05-03]. ISBN 978-80-87414-27-9. Dostupné z: <https://lp.cz/wp-content/uploads/Muj-zivot-v-detskem-domove-pdf.pdf>

FOLDA, Jan, Alena SVOBODOVÁ a Adam KŘÍSTEK. *Analýza stavu dětských práv v České republice: Děti v náhradní péči a děti ohrožené ztrátou rodičovské péče* [online]. Praha: Sdružení SOS dětských vesniček, 2009 [cit. 2020-05-03]. ISBN 978-80-254-4797-0. Dostupné z: <http://www.dcicz.org/userfiles/file/analyza.pdf>

GOJOVÁ, Alice, Petra HORTVÍKOVÁ, Klára JANOUŠKOVÁ, et al. *Příručka pro metodiky sociální prevence a sociální kurátory* [online]. Ostrava, 2007 [cit. 2020-05-04]. ISBN 978-80-7368-329-0. Dostupné z: https://projekty.osu.cz/metakor/dok/prirucka_pro_metodiky.pdf

GOTTWALDOVÁ, Martina, Šárka BRYKNEROVÁ, Petra JENDEKOVÁ, Pavel TVRDÍK a Iveta BLEHOVÁ. *Dlouhodobá příprava dětí s nařízenou ústavní výchovou na vstup do samostatného života: Metodická příručka Poradenského centra pro děti a mládež s nařízenou ústavní výchovou Centra J.J. Pestalozziho Chrudim* [online]. Chrudim, 2006 [cit. 2020-05-10]. Dostupné z: <https://docplayer.cz/567106-Dlouhodobá-priprava-deti-s-narizenou-ustavni-vychovou-na-vstup-do-samostatneho-zivota.html>

HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace* [online]. Čtvrté vyd. Praha: Portál, 2016 [cit. 2020-05-03]. ISBN 978-80-262-0982-9. Dostupné z: <https://kramerius5.nkp.cz/uuid/uuid:51ffc900-ef06-11e8-8d10-5ef3fc9ae867>

HRUŠÁKOVÁ, Milana, Milan HULMÁK, Zdeněk KAPITÁN, et al. *Velké komentáře: Občanský zákoník II Rodinné právo (§ 655-975)*. Praha: C. H. Beck, 2014. ISBN 978-80-7400-503-9.

INSTITUT PROJEKTOVÉHO ŘÍZENÍ A. S. *Studie systému následné péče o ohrožené děti po dosažení zletilosti* [online]. 2015 [cit. 2020-05-03]. Dostupné z: <http://www.knihovnanrp.cz/wp-content/uploads/2019/05/STUDIE-SYSTEMU-NASLEDNE-PECE.pdf>

IPSOS. *Integrace dětí z dětských domovů do společnosti: Co potřebují k tomu, aby nespady na dno společnosti? Jaké mají představy a jaká je realita?* [online]. 2015 [cit. 2020-05-02]. Dostupné z: https://www.ditearodina.cz/images/soubory/ke-stazeni/vyzkumy/Pruzkum_Integrace-deti-z-detskych-domovu-do-spolecnosti.pdf

JANOŠOVÁ, Pavlína. *Dívčí a chlapecká identita: Vývoj a úskalí*. Praha: Grada, 2008. ISBN 978-80-247-2284-9.

JONES, Gill. *The youth divide: Diverging paths to adulthood* [online]. York: Joseph Rowntree Foundation, 2002 [cit. 2020-05-03]. ISBN 1 84263 081 4. Dostupné z: [http://www.bristol.ac.uk/poverty/ESRCJSPS/downloads/research/uk/3%20UK-Poverty,%20Inequality%20and%20Social%20Exclusion%20\(the%20Youth\)/Book%20\(UK%20Youth\)/Jones-%20The%20Youth%20Divide%20Diverging%20paths%20to%20adulthood.pdf](http://www.bristol.ac.uk/poverty/ESRCJSPS/downloads/research/uk/3%20UK-Poverty,%20Inequality%20and%20Social%20Exclusion%20(the%20Youth)/Book%20(UK%20Youth)/Jones-%20The%20Youth%20Divide%20Diverging%20paths%20to%20adulthood.pdf)

JEDLIČKA, Richard, Marta FRANČLOVÁ, Martina KOMZÁKOVÁ, et al. *Poruchy socializace u dětí a dospívajících: Prevence životních selhání a krizová intervence*. Praha: Grada, 2015. ISBN 978-80-247-5447-5.

KUBÍČKOVÁ, Hana. *Dítě – rodina – instituce aneb jak neztratit budoucnost*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, Pedagogická fakulta, 2011. ISBN 978-80-7464-017-9.

LUKŠÍK, Ivan, Albín ŠKOVIERA, Lucia HARGAŠOVÁ a Milan FICO. *Kvalita života dětí a mladých lidí v ústavnej starostlivosti*. Trnava: Typi Universitatis Tyrnaviensis a VEDA, vydavateľstvo SAV, 2017. ISBN 978-80-568-0077-5.

MARVASTI, Amir. B. *Qualitative Research in Sociology* [online]. London: SAGE, 2004 [cit. 2020-05-11]. ISBN 0 7619 4860 0. Dostupné z: [https://www.cycledoctoralfactec.com/uploads/7/9/0/7/7907144/\[amir_marvasti\]_qualitative_research_in_sociology_bokos-zl_.pdf](https://www.cycledoctoralfactec.com/uploads/7/9/0/7/7907144/[amir_marvasti]_qualitative_research_in_sociology_bokos-zl_.pdf)

MATOUŠEK, Oldřich. *Slovník sociální práce*. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-549-0.

MATOUŠEK, Oldřich, Hana PAZLAROVÁ a Lenka BALDOVÁ. *Individuální plánování služeb u ohrožených dětí a mládeže: s důrazem na mladistvé odcházející z ústavní výchovy*. Praha: Občanské sdružení Člověk hledá člověka, 2008. ISBN 978-80-254-2756-9.

MATOUŠEK, Oldřich. *Metody a řízení sociální práce* [online]. Druhé vyd. Praha: Portál, 2008 [cit. 2020-04-09]. ISBN 978-80-7367-502-8. Dostupné z: <https://www.bookport.cz/kniha/metody-a-rizeni-socialni-prace-3182/>

MATOUŠEK, Oldřich, Jana KOLÁČKOVÁ a Pavla KODYMOVÁ. *Sociální práce v praxi: Specifika různých cílových skupin a práce s nimi*. Druhé vyd. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-818-0.

MATOUŠEK, Oldřich a Hana PAZLAROVÁ. *Státní orgány sociálně právní ochrany dětí: Dobrá praxe z pohledu rodin a pracovníků* [online]. Praha: Karolinum, 2016 [cit. 2020-04-09]. ISBN 978-80-246-3347-3. Dostupné z: <https://www.bookport.cz/kniha/statni-organy-socialnepravni-ochrany-deti-5687/>

New Job New Life. *Metodika pro dětské domovy a pěstounské rodiny* [online]. [cit. 2020-05-03]. Dostupné z: <https://docplayer.cz/139283485-Metodika-pro-detske-domovy-a-pestounske-rodiny-new-job-new-life.html>

NOVOTNÝ, Jan Sebastian. *Zdroje resilience a problémy s přizpůsobením u dospívajících*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, Filozofická fakulta, 2015. ISBN 978-80-7464-700-0.

PACNEROVÁ, Helena, Pavel JANSKÝ, Božena LÁNYOVÁ, et al. *Standardy kvality péče o děti ve školských zařízeních pro výkon ústavní a ochranné výchovy a preventivně výchovné péče* [online]. Praha: Národní ústav pro vzdělávání, školské poradenské zařízení a zařízení pro další vzdělávání pedagogických pracovníků, 2015 [cit. 2020-05-03]. ISBN 978-80-7481-138-8. Dostupné z: http://www.nuv.cz/uploads/pracoviste_pro_certifikace/Standardy_kvality_pece_o_deti.pdf

RAVIN, Charles C. *Constructing Social Research: The Unity and Diversity of Method* [online]. Thousand Oaks: Pine Forge Press, 1994 [cit. 2020-05-11]. ISBN 0-8039-9021-9. Dostupné z: https://books.google.cz/books?id=0rFJkUN5FYwC&pg=PA81&source=gbs_toc_r&cad=3#v=onepage&q&f=false

RIEGER, Zdeněk. *Návrat k rodině a domů: Příprava klientů institucionálních služeb na návrat z odloučení*. Praha: Portál, 2009. ISBN 978-80-7367-544-8.

Rovnýmá nohama [dokumentární film]. Režie Alena DERZSIOVÁ, scénář Tomáš KAPRAS. Česko, 2017

Rozhled. *Nadání a dovednosti* [online]. [cit. 2020-05-13]. Dostupné z: <https://www.nadaniadovednosti.cz/rozhled/>

SEKERA, Ondřej. *Identifikace profesních aktivit vychovatelů výchovných ústavů a dětských domovů* [online]. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, Pedagogická fakulta, 2009 [cit. 2020-04-01]. ISBN 978-80-7368-728-1. Dostupné z:

<http://kramerius-vs.nkp.cz/view/uuid:3a2dde40-0bdd-11e4-8e0d-005056827e51?page=uuid:49f3cee0-147d-11e4-8e0d-005056827e51>

SMRŽ, Josef. Kurátor pro mládež aneb Je třeba se ho bát? *Šance dětem* [online]. 20. 6. 2016 [cit. 2020-05-13]. Dostupné z: <https://www.sancedetem.cz/cs/hledam-pomoc/rodina-v-problemovye-situaci/problemy-v-rodine/rodinna-terapie/kurator-pro-mladez-aneb-je-treba-se-ho-bat.shtml>

STEIN, Mike. *Resilience and young people leaving care: Overcoming the odds* [online]. York: Joseph Rowntree Foundation, 2005 [cit. 2020-05-10]. ISBN 1 85935 369. Dostupné z: <https://www.jrf.org.uk/sites/default/files/jrf/migrated/files/185935369x.pdf>

STEIN, Mike. Resilience and Young People Leaving Care. *Child Care in Practice* [online]. 2008, 14(1), 35-44 [cit. 2020-05-02]. DOI: 10.1080/13575270701733682. Dostupné z: <http://eds.b.ebscohost.com/eds/pdfviewer/pdfviewer?vid=2&sid=c93881ac-6137-42eb-b216-0ec522a788bc%40sessionmgr101>

ŠKOVIERA, Albín. *Dilemata náhradní výchovy: Teorie a praxe výchovné péče o děti v rodině a v dětských domovech*. Praha: Portál, 2007. ISBN 987-80-7367-318-5.

Tranzitní péče jako systematický nástroj zapojování dětí do rozhodovacích procesů. *Sociální práce/Sociálna práca* [online]. 2016 [cit. 2020-05-04]. Dostupné z: <http://www.socialniprace.cz/zpravy.php?oblast=1&clanek=868>

ŠPAŇHELOVÁ, Ilona. *Komunikace mezi rodičem a dítětem* [online]. Havlíčkův Brod: Grada, 2009 [cit. 2020-05-03]. ISBN 978-80-247-2698-4. Dostupné z: <https://kramerius-vs.nkp.cz/view/uuid:c0c9cd20-0e88-11e5-b562-005056827e51?page=uuid:0b45f760-3144-11e5-8b04-5ef3fc9bb22f>

Tranzitní péče jako systematický nástroj zapojování dětí do rozhodovacích procesů. *Sociální práce/Sociálna práca* [online]. 2016 [cit. 2020-05-04]. Dostupné z: <http://www.socialniprace.cz/zpravy.php?oblast=1&clanek=868>

Tým projektu Jsem Ready! *Metodika pro práci s mladistvými opouštějící prostředí ústavní výchovy* [online]. [cit. 2020-05-06]. Dostupné z: <https://esf2014.esfcr.cz/dap/Dokumenty/DownloadData?id=313e0adc-a637-4e8b-ae54-e4367849e3ac&fn=Metodika%20pro%20pr%C3%A1ci%20s%20mladistv%C3%BDmi%20opu%C5%A1t%C4%9Bj%C3%ADc%C3%ADmi%20prost%C5%99ed%C3%AD%20%C3%BAstavn%C3%AD%20v%C3%BDchovy.pdf>

VAUGHN, Michael G., Jeffrey J. SHOOK a J. Curtis MCMILLEN. Aging Out of Foster Care and Legal Involvement: Toward a Typology of Risk. *Social Service Review* [online]. 2008, **82**(3), 419-446 [cit. 2020-05-11]. DOI: 10.1086/592535. Dostupné z: <http://eds.a.ebscohost.com/eds/pdfviewer/pdfviewer?vid=3&sid=bf451b7a-fa20-431b-9cde-03286fea85da%40sessionmgr4008>

VYMĚTAL, Jan. *Průvodce úspěšnou komunikací: efektivní komunikace v praxi* [online]. Praha: Grada, 2008 [cit. 2020-05-03]. ISBN 978-80-247-2614-4. Dostupné z: <https://kramerius5.nkp.cz/uuid/uuid:5c0b43c0-2c2e-11e8-b257-005056825209>

WATSON, Lucas. *Qualitative Research Design: An Interactive Approach* [online]. New Orleans: White Press Academics, 2018 [cit. 2020-05-04]. ISBN 978-1-68469-560-7. Dostupné z: <http://eds.a.ebscohost.com/eds/ebookviewer/ebook/bmx1YmtfXzIyNjc5MjZfX0FO0?sid=9bac5e1e-5b3a-4cf7-bbe8-388005267a81@sdc-v-sessmgr02&vid=0&format=EB&rid=1>

Legislativa

Nariadení vlády č. 460/2013 Sb., o stanovení částky příspěvku na úhradu péče, částky kapesného, hodnoty osobních darů a hodnoty věcné pomoci nebo peněžitého příspěvku dítěti ve školských zařízeních pro výkon ústavní výchovy nebo ochranné výchovy

Vyhláška č. 473/2012 Sb., o provedení některých ustanovení zákona o sociálně-právní ochraně dětí

Zákon č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů

Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí

Seznam zkratk

DD	Dětský domov/dětské domovy
NNO	Nezisková organizace/neziskové organizace
OSPOD	Orgány sociálně-právní ochrany dětí
SPOD	Sociálně-právní ochrana dětí

Seznam příloh

Příloha č. 1: Tabulka č. 1

Příloha č. 2: Struktura rozhovoru s ředitelem/ředitelkou NNO

Příloha č. 3: Struktura rozhovoru s bývalými klienty DD

Příloha č. 1: Tabulka č.1

	Lokalita DD	Rok odchodu	Věk v době odchodu	Délka rozhovoru
Respondent A	Středočeský kraj	2019	18 let	20 min.
Respondent B	Ústecký kraj	2018	18 let	25 min.
Respondent C	Plzeňský kraj	2017	18 let	25 min.
Respondent D	Ústecký kraj	2017	19 let	20 min.
Respondent E	Jihomoravský kraj	2016	20 let	20 min.
Respondent F	Olomoucký kraj	2018	26 let	25 min.
Respondent G	Jihomoravský kraj	2019	26 let	20 min.
Respondent H	Moravskoslezský kraj	2019	21 let	20 min.
Respondent I	Kraj Vysočina	2019	19 let	20 min.

Tabulka č.1, zdroj: autorka, 2020

Příloha č. 2: Struktura rozhovoru s ředitelem/ředitelkou NNO

Seznámení se službami

- Dalo by se nějak generalizovat, jak klienty před odchodem z DD seznamujete se svojí organizací a jejími projekty? Pokud ano, máte pro tuto činnost zpracovanou např. metodiku?
- Kdo tyto programy primárně představuje? Je tím pověřen konkrétní pracovník? Jsou lidé, co projekt představují nějak proškolení?
- Jak seznámení s projektem probíhá? Jaké metody používáte?
- Mluvíte o své působnosti i s pracovníky DD? Očekáváte, že budou děti pobízet k využití vašich služeb? Myslíte, že se to daří?
- Myslíte si, že to, jakým způsobem je projekt mladým dospělým představen má v budoucnu vliv na to, jestli jeho služby využijí? Vycházíte z konkrétních zjištění?

Spolupráce s ostatními subjekty

- Mluvíte o své působnosti i s dalšími subjekty? Očekáváte, že budou děti pobízet k využití vašich služeb? Myslíte, že se to daří?
- Spolupracujete i s dalšími subjekty, kteří vstupují do vztahu s dětmi v DD? Např. sociálními pracovníky, kurátory pro mládež, sociálními kurátory pro dospělé, Domy na půl cesty, dalšími NNO nebo dobrovolníky?

Závěr

- Jak si vysvětlujete, že i přes existenci služeb organizací a institucí mladí lidé po ukončení ústavní výchovy v samostatném životě selhávají?

Příloha č. 3: Struktura rozhovoru s bývalými klienty DD

Problémy po odchodu z DD

- Hodně mladých lidí se po odchodu z DD setkává s problémy v samostatném životě. Musel/a jsi také nějaké řešit?

Simulační otázka

- Zkus se vrátit do doby kdy jsi trávil v DD své poslední dny. Jaké osoby pro tebe v tomto období byly důležité?
- Kdo s tebou mluvil o možnostech podpory, které máš po odchodu z DD?

Klíčová část

- Mluvil s tebou o možnostech podpory
 - Vychovatel, ředitel DD?
 - Pracovník SPOD?
 - Sociální kurátor?
 - Pracovník NNO?
 - Člen biologické rodiny?
 - Přátelé a známí?
- Jak komunikace probíhala?

Kvalita informování

- Myslíš si, že to, jak jsi byl před odchodem z DD seznámen o možnostech podpory bylo dostačující?

Závěr – nedokončená věta

- Při seznamování s mými možnostmi, kterých po odchodu z DD lze využít mi nejvíce pomohl/aOcenil/a jsem jeho/její.....